

Stane Granda

“ODLOČNO ZAVRAČAM, DA SEM BIL DEMOKRAT!”

*Podoba revolucije 1848/49 skozi usodo radovljiškega okrajnega
sodnika Ignaca Guzlja*

Revolucije opredeljujejo programi in ljudje, ki se zanje borijo. Slovensko zgodovinopisje se je doslej rado spominjalo predvsem dveh: tiste iz leta 1848 in socialistične. Zadnjo bi v tem desetletju nekaferi radi črtali iz zgodovinskega spomina, pri čemer uživajo precejšnjo in organizirano pomoč ne tako majhne skupine zgodovinarjev. Med obema revolucijama bi bilo mogoče potegniti nekatere zanimive paralele, ki pa bi nas v tem primeru oddaljile od predmeta našega zanimanja. Opozorili bi radi na le neko zanimivo razliko. O revoluciji 1848 naši ljudje še nekaj vedo, zelo malo pa jim je znanega o takratnih osebnostih. Socialistična revolucija pa jim je znana predvsem po osebnostih, zgodovinski dogodki pa so stranskega pomena.

Tudi revolucija 1848. leta ima svoje heroje in žrtve. Zanimivo pa je, da se prvih doslej ni skušala polastiti nobena politična stranka v slovenski zgodovini. No, nekaj je bilo prerivanja okoli Antona Füstera, ker se je njegov podpis znašel na nekem letaku skupaj z Marxom.¹ Marjan Britovšek mu je posvetil obsežno monografi-

jo.² V rojstni Radovljici so mu odkrili celo ploščo. Omenjeni mož je nedvomno odigral v revoluciji na Dunaju veliko vlogo, gotovo je njegov delež v njej od vseh ljudi z našega ozemlja po svetu najbolj znan. Naši predniki so njegovo delovanje sprva spremljali s ponosom, simpatije pa so se naglo ohladile, ker mož za slovenske potrebe in želje ni kazal praktično nobenega zanimanja. Fuster je bil in ostal Kranjec.

Imamo pa Slovenci iz leta 1848 celo plejado velikih in tudi tragičnih osebnosti. Ne da bi jih razvrščali po pomenu, jih naštejmo samo nekaj: tajnik Slovenskega društva v Ljubljani Janez Bučar, mož oziroma mladenič, ki je bil duša njegovega radikalnega nacionalnega krila, eden organizatorjev podpisovanja peticij za Zedinjeno Slovenijo, govornik na različnih prireditvah, eden najhujših nasprotnikov ponovljenih volitev v frankfurtski parlament marea 1849, katerega dejavnost je pritegnila celo pozornost ministra Bacha; Jurij Gajer, kramar iz Krškega, nesporni voditelj kmetov v vzhodni Dolenjski, poslanec v dunajskem državnem

¹ Franc Rozman, Fuster in Marx, *Zgodovinski časopis* 19/20, 1965/66, str. 275-276.

² Marjan Britovšek, Anton Fuster in revolucija 1848 v Avstriji, Maribor 1970.

zboru, kjer je imel stike z mnogimi takratnimi radikali in zelo verjetno tudi Kudliehov znanec, če že ne kaj drugega; tu je nesrečni Martin Semraje - poročilo o njegovi smrti in pogrebu je "pokrila" vest o Prešernovi smrti.³ Kdo ve za nesrečnega kamniškega študenta Josipa Verono, pa njegovega kolega z Dolenjske Jožefa Jermana, pa njegovega rojaka, kasneje uspešnega zdravnika Jožeta Kaplerja, pa beneškega Slovenca Ivana Obalo, ki je opozoril, da je Slovenec, s tem pa dal vedeti, da spada v Združeno Slovenijo tudi Beneška Slovenija; kdo ve za Štajerea Jurija Kosarja, ki je k svojem podpisu za Zedinjeno Slovenijo pripisal Welko zelen tote zgodbe; vsi so bili takrat mlajši od trideset let.

Kar nekaj od zgoraj naštetih je zaradi svoje dejavnosti v revoluciji 1848 nosilo tragične posledice. Zgodovinski viri so presiromašni, da bi pokazali tragiko propada "Pomladi narodov". Mogoče je še najbolj zgovoren primer nesrečnega kmeta Jožefa Rupnika iz Št. Vida pri Vipavi, ki je iz strahu pred preiskavo in zaporom naredil samomor.⁴

Še zanimivejša pa je zgodba o uradniku Ignacu Guzelju, rojenem v Puštalu pri Škofji Loki 29. julija 1812 leta⁵, ki je začetek revolucije 1848 dočakal kot aktuar 1. razreda na okrajnem komisariatu v Novem mestu. Tu je imel silno zanimivo družbo. Njegov neposredno predpostavljeni okrajni sodnik Matevž Pintar je bil trd človek, ki je znal dokaj brezkompromisno uvajati red. K sreči ga je nekoliko nevtraliziral okrajni komisar Karl Wasehntius, zaradi česar so si ostali uradniki marsikaj privoščili. Občutek varnosti jim je povečeval okrožni glavar Anton pl. Laufenstein, človek liberalnih nazorov, ki mu je fevdalni družbeni sistem, zlasti pa odnos zemljiških gospodov do kmetov, neskončno presedal. Prav nič ni bil ponosen na dejstvo, da je bil fevdalni sistem v njegovi kresiji, ne samo najtrši na Kranjskem, ampak celo daleč naokoli. Uradniki, zlasti neporočeni, so zahajali v tamkajšnje kazino in diskutirali. Žejo so gasili z dolenjskim vinom, ki je za take prilike dokaj primerno. Prav med njegovimi kolegi se je porodila ideja, da bi svoje politične nazore pokazali z uprizoritvijo Linhartovega Matička. Do prve slovenske premiere te-

ga dela je prišlo 1848. leta na praznik treh kraljev. "Okoli 300 ljudi je v gledišču v kazini zbranih bilo, ki so toliko dopadajenja na ti veseli igri našli, de je bila v nedeljo potem v drugič igrana. Gospodje igravei, gospe in gospodične igravke: vsi so se prav po mojstrovsko obnesli."⁶

Ker je bil Guzelj zelo družaben človek, vesele narave, zelo demokratičnih nazorov, se samo po sebi zastavlja vprašanje, zakaj ni tudi on nastopil, še zlasti, ker so imeli nekateri nastopajoči uradniki težave s slovenskim jezikom? Nikakršnih dejstev ne poznamo, ki bi nam lahko olajšala ugibanje. Seveda je možno, da ni imel igralskega talenta, da se je bal nadrejenega Pintarja ali pa, da je imel v žepu že dekret o prestavitvi v Radovljico in bi bila vključitev v amatersko igralsko skupino neodgovorno dejanje do kolegov. Vsekakor njegovo slovo ni bilo najlažje. Tu je ljudi že spoznal, družba je bila prijetna, revolucija je mnoge prebudila, njegov pisarniški kolega aktuar 2. razreda Frane Polak je poleti postal urednik prvega dolenjskega časopisa Sloveniens Blatt, nenazadnje je tu imel tudi neko prijetno razmerje, iz katerega se mu je rodil sin. Odločitve, da bi se z njegovo mamo poročil, ni zmoget, ni pa skrival svojega očetovstva in ni pozabljal na finančne obveznosti. V Radovljici ga je čakalo mesto okrajnega sodnika, torej napredovanje, višja plača, bližina rojstne Škofje Loke, okrajni komisar Evzebij Rizzi, s katerim nista bila le znane, pri graščaku Vincencu Thurnu je deloval kot domači učitelj njegov rojak Lovro Pintar, za slovenstvo ves vnet človek, s katerim sta se poznala še iz ljudske šole. Ker ni imel kaj tehtati - ukaze je bilo treba izpolnjevati, Guzelj pa je bil dober uradnik -, je Novo mesto zapustil.

11. aprila se je že javil na novem delovnem mestu, ki ga je začasno vodil Moriz del Negro, aktuar 2. razreda. Rizzi je ni bilo v mestu, ker je zaradi bolezni odšel iskat zdravja na Reko. Zlobni jeziki so sicer trdili, da se je ustrašil težavnosti razmer po izbruhu marčne revolucije, vendar je bilo dejstvo, da je bilo njegovo zdravstveno stanje takšno, da je tako dejanje lahko opravičil. Tudi njega je nadomeščal že omenjeni uradnik z italijanskim priimkom. Tiste dni, ko je Ignac Guzelj, uradno Ignacij Guselli, za prijatelje pa kar Nace, prevzemal številne nerešene primere na novem delovnem mestu, je bilo najhujše razburjenje zaradi izbruha marčne revolucije na Dunaju že mimo. Podložniki radovljiške graščine so se namreč že vrsto let tožili z graščakom, katerega predniki so po njihovem mnenju krivično pobirali remaneneni davek. Iz sodnega procesa so izšli kot zmagovalci in slišati je bilo, da bodo tiste dni že dobili po-

³ "Bistre glave in nar boljšiga serca je bil ranjki vedno le za blagor in povzdigo naše slovenske domovine ves vnet, in je vsled tega marsikatero pesnico ali drugi zbudivni sostavek zložil, in večidel z imenami "Tomačevski ali Semrajcov" v časopisih na svitlo dal. Izverstni sostavek: "Kaj bomo Slovenci cesarja prosili", kteriga je družba Slovenija na Dunaji lansko spomlad v 6 tisoč listih mad Slovence razdelila, je bilo njegovo delo." Slovenija, 9. 2. 1849.

⁴ Arhiv Republike Slovenije (dalje ARS), Tajni predsedstveni spisi 1852, 57/P, 24. 4. 1852.

⁵ Podatek mi je posredoval mag. France Štukl, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

⁶ Novice, 12. 1. 1848.

vrnjenega del denarja. Ko so kmetje slišali, kaj se v državi dogaja, so tudi oni zahrumeli: "Alles ist frei" in pridrl pred grad.

Grof Vincene Thurn denarja seveda ni imel. Razburjenje je bilo zelo veliko. K sreči mu je priskočil na pomoč uradnik Negro, ki je kmete uspel pomiriti. Da se kaj podobnega ne bi ponovilo, so se uradniki in nekaj meščanov organizirali v nočno stražo in patroljirali po mestu. Vršilce dolžnosti okrajnega komisarja pa je uvidel, da to ni nikakršna rešitev. Odhitel je v Ljubljano in tam zaprosil za vojaško zaščito. Ker je tam pripovedoval, da podložniki grozijo požgati gospodarska poslopja radovljiske graščine, je vojake tudi dobil. Oblastem v Ljubljani je bil že dovolj ižanski primer, ki je odmeval po celi monarhiji. O njem so dunajski uradniki osebno obvestili celo vladarja, cesarja Ferdinanda.

Kritiki osrednjih oblasti v Ljubljani so trdili, da so vsega krive one, ker premilo ravnaajo, kmetov pa niso sposobne podučiti o bistvu sprememb v državi. Zato so Negru tudi ustregli. Ko se je ta z vojaki vračal proti Radovljici, je med potjo v bistvu že vse dosegel. Pri Podbrezju, ki je bilo nekakšno središče upornih kmetov, so namreč vojaki naleteli na njihovo večjo skupino, ki se očitno ni zbrala zaradi družabnosti. Ko so tamkajšnji radovljiški podložniki opazili vojake in radovljskega uradnika z njimi, so se razšli. Vojaška cnota je še nekaj dni ostala v mestu. Podnevi so vojaki postopali okoli okrajnih uradov, ponoči pa stražili graščinska gospodarska poslopja. Vesti o nevarnih kmečkih namerah so poniknile, vojska je mesto zapustila, zavlada-lo je kratkotrajno politično zatišje.

Guzelj se je na poti na novo službeno mesto zagotovo ustavil v rojstni Škofji Loki, kjer je živel njegov brat Jurij, ki se je vključil v tamkajšnje politično življenje.⁷ V Radovljici je opazil v tem pogledu nekakšno nerazumljivo zatišje, ko je bilo povsod naokoli vse v kipe-nju. Uradniki so se pred uradnimi in ob večernih urah radi zadrževali v Prešernovi kavarni. Njena najemnica je bila Marija pl. Sehossulan, žena celovškega uradnika. Njuno dejansko razmerje ni bilo jasno in ljudje so namigovali, da sta ločena. V kavarni kot tudi v Mulejevi gostilni ji je pri delu pomagala hči. Tudi Mulejevo gostilno je namreč vodila vdova. Ker je bila gostilna v Sodarjevi hiši, so jo domačini imenovali "Pri sodarci".

Čeprav je bil združen okrajni komisariat Radovljica - Bled največji na Kranjskem, sam kraj pa mesto z ne-

kaj nad 300 prebivalci, tega v njem ni bilo čutiti. Uradniki, običajno jih je bilo med 15 in 20, so se sprva obnašali, kot da so neke vrste višji graščinski podložniki, ne pa možje, ki jim politične spremembe v cesarski prestolnici odpirajo nova obzorja in nove možnosti. Meščanom in okoličanom (v predmestju je živel skoraj 400 ljudi, v Predtrgu pa skoraj 300) je bilo veliko bolj pri sreju gospodarsko-poslovno kot politično razmišljanje. K temu so nemalo primogli Kropa in Kamna Gorica s svojimi fužinarji (oba kraja sta spadala v okraj Radovljica), Zgoše s svojimi tekstilei in seveda Bled. Guzelj kot novi človek z izkušnjami iz revnejšega, toda duhovno veliko bolj razgibanega Novega mesta, zaradi Rizzijeve odsotnosti dejansko prvi mož okraja, nenazadnje okrajni sodnik, se s takimi razmerami ni mogel sprijazniti. Čeprav je tudi sam zelo rad prijel za vinski kozarec, se mu je zdelo vse skupaj nekoliko prazno. Sprožil je idejo, da bi ustanovili kazino ali čitalnico, kjer bi se njeni člani zbirali in gojili družabno življenje. Ideja je padla na plodna tla, problem pa je bil prostor. V hiši, kjer je bila Prešernova kavarna⁸, so najeli dve večji sobi, trgovec Friderik Homan je posodil denar za opremo. Ker je bilo treba dolg vračati, želeli pa so imeti v čitalnici kar največ časopisov, so določili dokaj visoko članarino 40 krajcarjev. V primerjavi s celoletno naročnino, ki je znašala za posamezni časnik približno 4-krat toliko, torej okoli 2 gld in pol, to dejansko ni bilo malo.

Kljub vsemu je čitalnica zaživela. Vanjo so razen dveh vstopili vsi uradniki, kar nekaj meščanov, duhovnikov, ne pa "župnik", ki je bil dejansko le njegov namestnik, ga pa zaradi ugleda in premoženja ni nihče drugače imenoval, zdravnik dr. Zoff, grof Thurn, grašček Jerman, fužinar Toman iz Kamne Gorice, posestnik France Prešeren z Bleda, sicer lastnik radovljiske kavarne, gozdarski upravitelj blejskih oziroma briksenških gozdov Ullrich in še nekateri drugi. Po povratku z Reke sredi maja se jim je pridružil tudi okrajni komisar Evzebij Rizzi. Radovljica je s svojo čitalnico zaživela. Zaradi Guzeljevih zaslug zanjo, so ga mnogi šteli za njenega predsednika, čeprav to menda ni bil. Uradni seznam njenih članov in funkcionarjev se nam namreč ni ohranil, oblasti pa so v porevolucijskih časih, ko so poizvedovale o prevratniškem dogajanju v njej, to pozabile vprašati.

Radovljica je v tistem času dajala zelo slovenski videz. Njeni meščani so nekoliko manj uporabljali nemški jezik kot v nekaterih drugih mestih na Kranjskem, jih pa tudi ta ni prav nič motil. Nacionalnega vprašanja

⁷ Stevo Šink, *Drobci iz loške preteklosti* Loški razgledi 15, 1968, str. 201-202. Tudi za to opozorilo se kolegu mag. Francetu Štuku toplo zahvaljujem.

⁸ Guzelj se je leta 1853. leta nedvomno motil, ko je trdil, da se je to zgodilo v Hudovernikovi hiši.

v prvih porevolucijskih tednih ni bilo čutiti. Ko pa so ob koncu aprila začele prihajati vesti, naj bi prebivalci nemške narodnosti z ozemlja nekdanjega Svetega rimskega cesarstva, ki že skoraj pol stoletja ni več obstajalo, izvolili svoje poslance v skupni nemški parlament, ki naj bi nekdanje njegove dežele združil v novo nemško državo, so se začela posameznikom zastavljati nekatera vprašanja.

Ta so močnejše izbruhnili, ko se je v Radovljici pojavil mlajši koroški duhovnik Vincenc Rizzi, sicer brat okrajnega komisarja. Ta mož je sila zanimiva osebnost. Zaradi zgodnje očetove smrti (očitno so imeli v rodu neko bolezen, saj sta tudi on in Evzebij zgodaj umrla), je velik del mladosti preživel pri stricu v Ljubljani, slavnemu ljubljanskemu županu Janezu Nepomuku Hradec-kemu. V gimnaziji je bil dijak Matije Čopa. Nekaj časa je služboval kot uradnik, nato pa vstopil v Celovcu v bogoslovje in 1844. leta pel novo mašo. Bolj kot dušnopastirsko delo sta ga privlačevala litaratura in politika. Že zgodaj se je uveljavil kot koroški pesnik, pisatelj in publicist.⁹ Ker se je v Ljubljani naučil tudi našega jezika, je spremljal kulturno dogajanje med Slovenci. Bil je častilec Prešerna in ga celo prevajal v nemščino. Pokojni Alfonz Gspan je zapisal, da sodi Rizzi "med tiste tujce, ki so takrat globlje kakor večina Slovencev doumeli Prešerna".¹⁰

Revolucija je dala tudi Rizziju možnost, da se je začel politično udeleževati. Idejo Združene Nemčije je navdušeno sprejel. S tem je seveda prišel navzkriž s svojim dotedanjim odnosom do Slovencev. Čeprav se je zavedal, da v novi veliki nemški državi ne bo realnih upov za njihov obstoj, svojega mnenja ni spremenil. Kljub ljubezni do njih, jim je predvidel zaton, ker pač živijo na ozemlju, ki je za Nemce prepomembno, da bi ga lahko pogrešali. Seveda je imel v mislih predvsem dostop do Jadrana in tržaško pristanišče.¹¹

Ko je take nazore razlagal v Radovljici, se mu ni nič zgodilo, le pristašev ni našel prav veliko. Po njegovem odhodu pa se je predvolilna polemika razvnela. Ob pravolitvah za Frankfurtski parlament 2. maja na Bledu, naj bi nekdo grozil Nemcem z izgonom. Verjetno se je moralo nacionalno nasprotje pokazati tudi drugod. Na volitvah poslanca 5. maja so vsi radovljiški volilni možje, razen treh iz Kroke, podpisali protest proti volitvam in tako prispevali k znamenitemu kranjskemu volilnemu izidu.¹²

O Guzljevem neposrednem deležu pri takemu razvoju razmer v Radovljici nimamo neposrednih dokazov. Iz nekaterih namigov o nekem ljudskem tribunu, ki naj bi ljudi prepričeval proti zvezi z Nemci, bi bilo mogoče marsikaj sklepati, vendar bi bilo to zelo nezanesljivo. Dejstvo pa je, da je Guzelj skupaj z uradnikom Janezom Koširjem ter duhovnikom Lovrom Pintarjem, zelo zgodaj pristopil k ljubljanskemu Slovenskemu društvu, ki je bilo ustanovljeno 25. aprila.¹³ Ker je bil Pintar dokaj radikalen v nacionalnem vprašanju, takšno pa je bilo tudi takratno društveno vodstvo z dr. Martinakom kot predsednikom in Bučarjem kot tajnikom, nam je s tem lahko marsikaj jasno.

Ignac Guzelj je kot navaden gardist vstopil tudi v radovljiško nacionalno gardo, ki pa ni nikoli prav zaživela. Guzljeva popularnost je naraščala, slovel ni samo po mestu ali okraju, ampak precej daleč naokoli. Mnogi so bili prepričani, da mu velik del ljudi, zlasti na podeželju, sledi povsem nekritično. Junijske volitve v dunajski državni zbor so pokazale, da to ni povsem res. Na poslanskih volitvah, ki so bile 20. junija v Radovljici, so volilni možje radovljiškega volilnega okraja že v prvem poizkusu izvolili smledniškega okrajnega komisarja Mihaela Ambroža. Guzelj je dobil le 1 glas. Ker pa je bil Ambrož izvoljen tudi v Škofji Loki in Višnji Gori, je mandat v Radovljici takoj odklonil, onega iz Guzljevega rojstnega mesta pa sprejel. Ker pa so tu kmetje zahtevali, da bi ga dva spremljala, mu svetovala in ga nadzirala, ni bil povsem prepričan, da bo škofo-loška izvolitev priznana. Zato je radovljiški mandat pogojno zadržal. Če ne bo potrjen za Škofjo Loko, bo radovljiški poslanec.

V Ljubljani so sklepali, da do zadnje variante ne bo prišlo in so ukazali, naj radovljiški volilni možje znova volijo. Volitve so bile razpisane za 5. julij. Ali je imel takrat Guzelj ambicijo, da bi sam kandidiral, ni znano. Nenazadnje je tudi ni mogel upoštevati, ker se mu je zgodilo nekaj, česar še zdaleč ni pričakoval. Nekaj dni poprej se je namreč v Radovljici prikazal dr. Franc Ausesec, doma iz Mirne na Dolenjskem, resnični cesarsko-kraljevi apelacijski svetnik notranjeavstrijsko-primorskega apelacijskega in višjega kriminalnega sodišča v Celovcu. Poiskal je Guzlja in mu povedal, da bi rad kandidiral za poslanca. Prosil ga je za podporo. Radovljiški sodnik seveda ni imel kaj razmišljati, kajti v takratni sodni hierarhiji je bil Avesec tako visoko, da ni bilo kaj odlašati. Guzelj se je zelo angažiral, še zlasti, ker je bil kandidat v tamkajšnji okolici popolnoma neznan. Vse proste ure je porabil, da sta obiskovala ljudi in kraje, ki bi lahko prispevali k srčnemu izidu. Bila sta

⁹ Erich Nussbaumer, *Geistiges Kärnten. Literatur- und Geistesgeschichte des Landes. Klagenfurt*, str. 355-360.

¹⁰ Slovenski biografski leksikon III, str. 110.

¹¹ Povzeto po gornjem članku.

¹² Vasilij Melik, *Frankfurtske volitve 1848 na Slovenskem. Zgodovinski časopis II-III, 1948-1949*, str. 69-134, zlasti 103-105.

¹³ ARS, Arhiv Slovenskega društva 1848, fasc. 2 (seznam članstva).

dokaj uspešna. Ko je prišlo do glasovanja, je od 84 možnih glasov dobil dr. Avsec kar 33, njegov glavni nasprotnik kmet in gostilničar Anton Hafner pa le 5 več. Ker ni nihče dobil absolutne večine, so volitve takoj ponovili. Vse misli so bile usmerjene na tiste, ki so ob prvih volitvah dali 12 glasov radikalnemu pravniku dr. Janezu Ahačiču, ki je bil pri oblasteh sicer na slabem glasu. Volilni možje so bili namreč dokaj nepredvidljivi in nikjer ni bilo rečeno, da se bodo odločili za kmečkega kandidata. Zgodilo pa se je, kar je bilo vendarle

Guzelj je bil znova na udaru. 17. septembra mu je pisal dr. Avsec pismo, v katerem ga naslavlja kot dragega prijatelja. Tokrat ga ni prosil le posredne podpore, ampak tudi fizične, saj je pričakoval, da bo Guzelj sam odpotoval v Škofjo Loko in tam agitiral zanj. Naslednji dan pa je apelacijski svetnik v Celovcu zvedel, da misli tam kandidirati tudi ljubljanski gubernijski svetnik Friedrich Kreizberger, vitez pl. Kreizberg, eden najvplivnejših mož na Kranjskem, hkrati pa še skrajni konzervativec, ambiciozen in zelo maščevalen mož.

Radovljica sredi 19. stoletja

pričakovati. Od tokratnih 86 glasov jih je dobil zmagovalec Hafner 45. Izid volitev je bil odločen, dr. Avsec pa tudi ni imel vzroka za nezadovoljstvo, saj je tokrat dobil 5 glasov več kot prvič. Z Guzljem sta se zato razšla dokaj prijateljsko.

Dunajski parlament Ambroževe izvolitve v Škofji Loki ni potrdil, zato je ta prevzel radovljiški mandat. V Loki so morali ponovno voliti. 22. avgusta je na razpisane volitve prišlo premalo volilnih mož, zato so jih preložili na kasnejši datum. Ker je Ignacij Guzelj imel tam brata, ki je tudi precej zabredel v politiko, Ločani so ga tudi izvolili za volilnega moža, in ker sta bila v dobrih odnosih, je dr. Avsec, ki je to vedel, znova prosil radovljiškega okrajnega sodnika za pomoč. Vse je bilo zaman. Bližala se je septembrska ponovitev volitev.

Avsec se je takoj zavedel, da spravlja Guzlja v skrajno neugoden položaj in mu ponovno pisal. Sporočil mu je, da v takih razmerah od njega ne more pričakovati, da bo osebno odšel v Škofjo Loko ali se zanj javno izpostavljati. Seveda pa ne bo imel nič proti, če mu lahko pomaga na kakšen drug način. Guzlju je tudi zagotovil popolno diskretnost. Nekoliko naivni Avsec ni vedel, da je isto Kreizberg od njega zahteval že 2. septembra. Ljubljanski gubernijski svetnik je bil v svojem pismu dokaj nesramen. Od Guzlja je namreč pomoč naravnost zahteval. Pisal mu je, da je iz nekega Avščevega pisma zvedel, da mu je pomagal že poprej v Škofji Loki, da je zato uporabil svoje tamkajšnje sorodnike. V mislih je imel očitno tamkajšnje volitve 22. avgusta, ki pa zaradi premajhne udeležbe volilnih mož niso uspeli. Radovljiški okrajni sodnik naj ne pozabi, je nadaljeval Kreizberg, da mu je v prejšnjih časih marsikdaj us-

lišal kakšno prošnjo in da tokrat pričakuje vračilo. Seveda ga pomoči odvezuje, če je to predhodno obljubil Avseu.

Ubogi Guzelj je bil v hudi stiski in je sklenil, da je najbolje ničesar storiti. Mogoče bi bil ta sklep dober, če ne bi bil vmešan Kreizberg. Noben od kandidatov, ki bi jima moral pomagati Guzelj, ni uspel. 28. septembra so šele v tretjem poizkusu izvolili poslanca. Bil je to kmet Janez Sever iz Vižmarij. Kreizbergu je na volitvah sprva še dokaj dobro kazalo, saj je bil na prvem in drugem glasovanju na drugem mestu po številu glasov. Avsee je le pri prvem glasovanju dobil 3 glasove.¹⁴

Ignaciju Guzlju, ki je imel z obema nadrejenima gospodoma opisane sitnosti, vse skupaj ni bilo prav nič všeč. Bolj kot samo delo ga je motilo dejstvo, da je moral pomagati ljudem nasprotnih političnih nazorov. Po drugi strani pa mu je gotovo tudi godilo, da si za njegovo pomoč prizadevajo tako ugledni in vplivni ljudje. Njegova samozavest je rasla, delo v službi mu je šlo dobro od rok.

Pristaši starega sistema, ki so se za nekaj mesecev potuhnili, so ponovno začeli dvigati glave in postavljati različna, tudi provokativna vprašanja. Politične diskusije so postajale vse bolj glasne, mnenja so se dokaj odkrito kresala. Družba, ki se je zbirala v čitalnici in ob večerih po gostilnah, je že precej pozabila na prejšnje čase, ko je bilo treba biti pozoren ob vsaki javno izrečeni besedi. Razlike v mnenjih so se njenim članom zdelc precej običajne. Tudi tisti, ki so spomladi še zelo navdušeno sodelovali, so se nekoliko razšli. Guzlju septembra ni bilo všeč nekritično navdušenje Lovra Pintarja za Hrvate, ki ga ni kazal le v pisanju člankov za slovenske časopise, ampak tudi v nabiranju denarja za njih. Da tudi sam podari 2 gld, se je odločil šele potem, ko je bila akeija že praktično končana in uradni seznam darovalcev v Radovljici zaključen.¹⁵ Vsekakor so bili nekateri radovljiški meščani, zlasti pa uradniki, premalo pozorni na širše politično dogajanje. Tako niso zaznali, da se politična pomlad preveša v politično jesen, ki napoveduje ostro, nekajletno zimo.

6. oktobra je prišlo na Dunaju do nemirov, ki so se izrodili v javno obešenje ministra za vojsko grofa Latoura. Njegova nasilna smrt je naznanjala podobno usodo tudi revoluciji. Nemiri na Dunaju so po monarhiji silno odmevali. Cesarjev beg v Olomouc je skrb mnogih za razvoj dogodkov še povečal. Delovanje dunaj-

skih radikalov pri "uradni slovenski politiki" ni našlo podpore. Novice in Slovenija, kot tudi ljubljansko Slovensko društvo, niso našli za dunajske revolucionarje nobenih simpatij.¹⁶ Čeprav so podobna stališča zavzeli tudi Sloveni v Gradcu in Celju, ni mogoče trditi, da so takšno stališče sprejeli vsi Sloveni. Celovčani so odkrito kazali simpatije za Dunajčane; tudi v Mariboru jih je bilo moč zaznati in še marsikje pri posameznikih. Najbolj zgovoren primer pa so nedvomno slovenski poslanci v dunajskem parlamentu, zlasti Mihael Ambrož, poslanec radovljiškega volilnega okraja, ki je nekatere ideje dunajskih revolucionarjev razlagal po Dolenjskem, v okolici Mokronoga, in bil zaradi tega kasneje v preiskovalnem postopku. Dvor in armada pa sta bila v tistih dneh že toliko močna, da sta si lahko privoščila obračun s prebivalci prestolnice. Vse niti odločanja so se strnile v roke maršala Windischgratza. 21. oktobra so začeli njegovi vojaki obkoljevati Dunaj in dva dni kasneje je bila ta operacija končana. 26. so napadli mesto, 30. so njegovi prebivalci kapitulirali in naslednji dan je bilo vsega konec. Začelo se je obračunavanje z radikalnimi revolucionarji. Po cesarstvu je zavel ledeni piš.

Radovljičani so imeli v tistih oktobrskih dneh, podobno kot marea, težave s svežimi in kvalitetnimi informacijami. Stališče Novic in Slovenije niso avtomatično sprejemali, predvsem pa so si mnogi hoteli ustvariti lastno mnenje. Vesti o dogajanju v cesarskem mestu naj bi v mesto prvi prinesel pravnik dr. Janez Ahačič. Mož je bil v političnih stališjih dokaj radikalen, volilni možje so se ga pri volitvah v dunajski parlament marsikdaj spomnili in mu dali po nekaj glasov. Oblastem je zelo predsedal, vendar se jim je s pomočjo svojega pravnega znanja spretno izmikal, zato niso našle pravega povoda, da bi zoper njega sprožile kazenski postopek.

Ta Ahačič je torej v Mulejevi gostilni zbranim razlagal, kaj se na Dunaju pravzaprav dogaja. Latourjeva smrt ni žela odobravanja, drugače pa je bilo z dunajsko nacionalno gardo, v kateri so mnogi videli varuha novega demokratičnega reda. Nekateri njeni uspehi so želi glasno odobravanje. Kar nekaj prisotnih je ob teh vesteh tolklo z rokami po mizi in vpilo: "Ljudstvo je zmagalo!" Tudi Guzelj in uradnik Košir nista znala skriti svojih mnenj in sta ju dokaj glasno izražala, gostilniškimi razmeram in popitemu vinu primerno. Tisti, ki so revolucijo sovražili in imeli z radovljiškim okrajnim sodnikom neporavnane račune, pa so si vse dogajanje, ki je odmevalo po širši okolici, dobro zapomnili.

¹⁴ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Oesterreichischer Reichstag 1848/49, fasc. 48.

¹⁵ ARS, Arhiv Slovenskega društva 1848, fasc. 2, Seznam darovalcev iz Radovljice.

¹⁶ Novice 11., 15. in 25. 10. 1848. Slovenija 10., 13., in 17. 10. 1848.

4. decembra je dobil uradnik v predsedstveni pisarni ljubljanskega gubernija iz Kranja pismo, napisano z izredno drobno in gosto pisavo. Omenjeni "kanelist" (pisal se je Jurij Nepozitek, stanoval pa je v Gosposki 10) kljub nizki funkeiji ni bil navaden pisar, ampak očitno polieijski zaupnik. Ko je pismo odprl, je lahko prebral, da je namenjeno samemu guvernerju grofu Wersersheimbu. Verjetno ga je na hitro preletel, opazil, da gre za anonimno ovaduško pismo in ga predal dejanskemu naslovniku.

Pisanje se je začelo v zelo patetičnem slogu. Pisec je bralce oziroma oblast pozival, da se je treba upreti nesrečnim razmeram, dobro misleči naj bi stopili na plan. Poudaril je, da je tudi on demokrat, toda pošten, zato je prisiljen poročati. Po teh besedah, ki nas tako spominjajo na našo nedavno preteklost in sedanost, ko smo vsi demokrati že iz zibke naprej, je začel ugotavljati, da je pravi čudež, da je Kranjska v teh razburkanih časih tako mirna. Veliko različnih "šuntarjev" kroži po njej in celo državni uradniki delujejo destruktivno. Veliko jih hodi po deželi, toda kaj takega, kar počenja uradniki v Radovljici, presega vse meje. Okrajni komisar Rizzi, tisti, ki je marea pobegnil z delovnega mesta, ker se je zavedal, da je popolnoma nesposoben, je že eden izmed njih. Ker pa je prepameten in prestrašeno, je to manj vidno. Nevarnejši je aktuar Košir, ki ga vzpodbujajo radikalni časopisi, ki jih prebira. Najbolj nevaren pa je okrajni sodnik Ignacij Guzelj. Do marea je bil največji "servilist", sedaj pa je kolovodja kluba, v katerem so davkar Zettel, trgovci Homan, poštni mojster Avsenek in drugi. Piseu so šli nekateri uradniki in premožni (zadnja dva imenovana sta nedvomno spadala v to kategorijo, v političnem pogledu pa nista ravno sodila v Guzljevo družbo) silno na živce. Najbolj pa je sovražil okrajnega sodnika, zato je o njem nadaljeval, češ, ne samo, da javno kritizira cesarja, ampak je tudi tako predrzen, da je pred kratkim v gostilni navzoče kmete, ko je glasno hvalil dunajske upornike v navzočnosti uradnika Megušarja, nagovarjal, naj v bodoče ne plačujejo davkov. Tako naj bi kamarilo in soldatesko spravili ob sredstva za preživljanje. Vladarja bi morali privleči na Dunaj, da bi videl, kaj je tam povzročil. Windischgraetza je imenoval krvavega psa. Simpatije naj bi izražal tudi za druge vstajnike v Evropi. Po piščevem mnenju taki ljudje niso prijatelji svobode, nimajo občutka za pravičnost, ne spoštujejo prisege, ki so jo dali vladarju, zasledujejo le lastno korist. Nekateri v Radovljici naj bi se zgražali nad tamkajšnjimi uradniki in se spraševali: "In taki ljudje jedo cesarski kruh?"

Guvernerja je pozval, naj se o točnosti njegovih navedb prepriča pri trgovcu Hudoverniku v Ljubljani, ki je doma iz Radovljice, komisarju finančne straže Edla-

uerju v Kranju, dr. Zoffu v Radovljici, tamkajšnjima bivšemu katedralnemu upravitelju Novaku in pisarju Raku, ki sta del Koširjevega in Guzljevega gostilniškega omizja. Ti bodo opisano potrdili ali pa so lažnivei, kajti vse, kar je napisal, je resnica. Predlagal je, da se brez preiskave takšne slabe uradnike hitro premesti v različne kraje, da ne bodo mogli med seboj komunicirati. Potrebno bi jih bilo skrbno nadzirati. Glede njihovega kaznovanja je predlagal, naj to v bistvu zamenjajo z njihovim ponižanjem: "Pravični stvari, ki bo zmaga, bodo morali dokazati poslušnost!"

Drugih uradnikov naj še ne bi predstavljali. Grofa Wersersheimba je pozval k hitremu ukrepanju, sicer bo na Gorenjskem zaradi uradnikov, ki so pozabili na prisego, dobronamerno ljudstvo preteklost. Pisec končuje svoje pismo z opozorilom, da je kot človek in državljan razjarjen in da bo v primeru, če ne bo ukrepal, o vsem obvestil ministra. Namesto podpisa se je označil "prijatelj svobode in reda".

Gornje anonimno pismo, napisano v najboljši maniri takratnih ovaduhov, na nekaterih mestih kaže, da so bile radovljiške razmere avtorju zelo znane. Ni pa se moglo znebiti vtisa, da si je mož želel očrtniti tudi nekatere ljudi, ki so imeli z uradniki malo stikov in je imel z njimi neke lastne obračune. Kako je treba obračunavati z državnimi uradniki, mu je bilo dobro znano: premeščanje, razdiranje prijateljskih krogov, onemogočanje prijateljskih stikov, vnašanje nemira, strahu in nezaupanja.

V Ljubljani je v predsedstvenih pisarnah nekoliko zavrhalo. Ne zato, ker so dobili anonimno pismo, teh so bili vajeni. Presenetile so jih predvsem obrekovane osebnosti, zlasti Rizzi in Guzelj, ki sta uživala nemajhen ugled, in trditve, da v Radovljici obstaja radikalna skupina, katere voditelj poziva celo na zavračanje davkov. Ker so bile v tistih časih že tako težave zaradi regrutacij, si novih z zavračanjem davkov niso upali privoščiti. Davčno vprašanje je bilo zaradi poteka revizije rezultatov stabilnega katastra že samo na sebi dovolj vroče. Oblast se je zaradi zakona o zemljiški odvezi ravno nekoliko oddahnila od neprestanega strahu pred kmečkim nezadovoljstvom. Tudi grožnja z ministrom ni bila neučinkovita, saj je bilo popolnoma jasno, da se anonimni pisec pred njo ne bo obotavljal.

15. decembra je bil Guzelj v Bohinju, kjer je v neki sporni zadevi zasliševal priče. Ko se je dan ali dva nato vrnil v Radovljico, je izvedel, da ga je medtem iskal okrožni glavar baron Mae Neven. Zakaj ga je iskal, mu tudi Rizzi ni znal povedati. Okrajni sodnik tudi ni mogel zvedeti, ali se je takrat okrožni poglavar pogovarjal še s kom drugim.

25. decembra je iz Kranja v Ljubljano prispelo novo anonimno pismo, naslovljeno na policijskega direktorja dr. Frane Janeza Uhrerja, ki je tudi stanoval v Gosposki ulici. Pisec ga je prosil, naj ga izroči deželnemu guvernerju grofu Welsersheimbu. Očitno anonimni pisun ni videl pozitivnih posledic prvega pisma. Zato je tokrat poslal pismo preko osebe, ki je bila poklicno sumničava in ki bo tudi naslovnik prisilila h ukrepanju. Tokratno pismo je v bistvu dvodelno. V prvem je, verjetno zaradi posrednika, skoraj dobesedno ponovil prvo pismo, le da je tokrat oblastnike nagovarjal, naj njegove trditve preverijo tudi pri kranjski in radovljiški duhovščini. Tokrat naj bi premestili vse uradnike. Prvi del pisma zaključuje s pozivom naslovniku, naj ukrepa, ker bo to prineslo dobre sadove. Pozabil ni tudi na grožnjo z ministrom. V drugem delu pisma ugotavlja, da se je v Radovljici v zadnjem času malo spremenilo. Pohvali le uradnika Negra in Žurgo. Rizzi menda deluje proti interesom vlade le v ozkih krogih, Guzelj vedno in povsod, kamor gre, davkar Zettel pa ob plačevanju davkov. O njih je še zapisal, da Latourja, Jelačiča, Windischgratza in Radetzkega označujejo za izdajalske pse, čeprav so prav ti preprečili uvedbo giljotine, mladi cesar naj bi bil po njihovem mnenju tiran kot njegov prednik, sramotili naj bi predpostavljene v Ljubljani, upali naj bi na povratek demokracije. Pisec anonimnega pisma poziva deželnega guvernerja naj vendar preveri njegove trditve, roti ga, naj ukrepa. Vpraša naj dr. Zoffa, pokličejo naj ga v Ljubljano. Oblast ne more trpeti, da uradniki delujejo proti njej. Kako morejo dopustiti, da ob razglasitvi zemljiške odveze niso poudarjali najnižje odškodnine, v cerkvah pa niso niti ərhnili o tem. Ogledajo naj si razglasitvene knjižice okrajnega komisariata Radovljice. Ni dobro, da taki uradniki ostanejo skupaj. Preselitev je najmanj, kar zasluži. Na koncu pisec opozarja, da Guzelj in drugi pridobivajo somišljenike. Homan iz Radovljice, Avsenek iz Otoke, nadžupan Resman iz Zgoš, France Prešeren iz Lese, fužinar Janez Toman iz Kamne Gorice so ultra radikalni, prve tri je za te ideje navdušil prav Guzelj. Izrazil je tudi sum, da verjetno obstaja dopisovanje z določenimi društvi. Rovarje, ki se predstavljajo kot potujoči obrtniki, ti ljudje v Radovljici prijazno sprejemajo, skratka imeli naj bi celo nekatere širše povezave. Oblasti je opozarjal, naj ne zaupajo tistim, ki tako stanje pred njo skrivajo. Rizzi je bister in bo skrivno nadaljeval, ostali niti to ne. Dr. Zoff in Megušar bosta potrdila, da govori resnico, prepričali se bodo lahko, da Guzelj res hujska kmete v gostilnah. Megušar, loterist v Radovljici, je pred kratkim slišal, kako je Guzelj kmetom v gostilni govoril, da ne potrebujejo cesarja, ki zažre milijone, ko pošilja ljudi v vojno, da tam zanj umirajo; govoril da je tudi, češ, Jelačič naj bi jih izdal, bil naj bi ljubimec nadvojvodinje Zofije, oblast hoče vse povrniti na staro. Kmetje take besede radi poslušajo in širijo, še zlasti,

zaradi osebe, ki jih govori. Zaključuje, naj poslušajo dr. Zoffa in Megušarja. Če pa tega ne želijo, naj vsaj preselijo omenjene posameznike, da se bodo pretrgale zveze med njimi. Deželnega guvernerja opozarja, da ima moč in tudi odgovornost.

Anonimno pismo, pisano s takim žarom, s tako patetično ljubeznijo do spremenjenih političnih razmer, je učinkovalo. Deželni guverner grof Welsersheimb je 28. decembra primer javil sodišču. Opravil je tudi razgovor z ljubljanskim okrožnim glavarjem baronom Mac Nevenom. Slednjemu ni bilo prijetno poslušati, kakšne politične rovarje ima pravzaprav med uradniki v svoji kresiji. Na podlagi opravljenih razgovorov je sklenil takoj ukrepati. Sprejel je misel pisca anonimnih pisem, da je treba omenjene uradnike prestaviti. Aktuar Janez Košir, Guzeljev sodelavec, je bil prestavljen v okrajni komisariat Zalog v začetku januarja 1849.¹⁷ Dekret o prestavitvi je prišel v Radovljico 10. januarja. Takoj so skušali prestaviti tudi Guzelja in so se 28. decembra obrnili na višje apelacijsko sodišče v Celoveu. To je tak ukrep dovolilo, vendar so nekateri sodniki, ki so ostali v manjšini menili, da bi bilo za tak korak potrebno Guzeljevo soglasje. Ob tej priliki so dobili naknadno soglasje tudi za Koširja. Oblast se očitno ni mogla takoj odločiti za prestavitev okrajnega sodnika v Radovljici in je sklenila še malo počakati.

Sredi januarja je bil Ignac Guzelj znova v Bohinju. Tudi tokrat je prišel v Radovljico baron Mac Neven, okrožni glavar s podobno nalogo kot mesec poprej. Tokrat je zvedel, da se je kresijski glavar ustavil tudi v gostilni Mulej ali "Pri sodarei", kjer se je pogovarjal z Megušarjem, dr. Zoffom, Novakom in še nekaterimi. Guzelj seveda ni bil toliko naiven, da ne bi vedel, da mu nekaj pripravljajo. Očitno je nevarnost podcenjeval. 10. februarja se je manifestativno udeležil Prešernovega pogreba v Kranju. Kasneje je sicer zatrjeval, da ni poizvedoval, kaj je hotel Mac Neven zvedeti od nje, vendar to ni moglo biti res. Okoli 10. februarja je prišel v Radovljico finančni uslužbenec Edlauer iz Kranja in razglašal, da je za premestitev sedaj na vrsti Guzelj.

Mac Neven je v poročilu guberniju o januarskem obisku v Radovljici, ki ga je opravil na podlagi ustnih obvestil o anonimnih pismih, ugotavljal, da se razen v enem primeru ni mogel prepričati o točnosti anonimnih obtožb proti Guzelju. Kljub temu pa je ugotovil, da je bil okrajni sodnik v tistih časih in ob tistih dogodkih, ob katerih ga bremenijo, nedvomno tako razburjen, da je bilo njegova dejanja in besede pogosto, vsaj na videz, mogoče tako dojeti, kot mu očitajo.

¹⁷ ARS, *Deželno predsedstvo 1849, fasc. 1, 39/p, 4. 1. 1849.*

Čeprav je okrožni glavar ugotavljal, da ima Guzelj najboljše službene oecne in priporočila predpostavljeneh ter uživa veliko popularnost med kmeti, je predsedstvu gubernija predlagal, da ga premestijo na Vrhniko. Tam naj ima enak naziv, povrnejo naj mu tudi stroške za selitev. Njegovo obnašanje v Radovljici naj bi bilo takšno, da bi v določenih primerih težko nadoમેશ્ચાલ okrajnega komisarja. Tovrstno poročilo je bilo napisano 21. januarja. 5 dni kasneje je na Dunaj že potovalo pismo, namenjeno notranjemu ministru, s prošnjo, da dovoli premestitev Guzelja in naknadno tudi Koširja.¹⁸ Oboje se je brez odlašanja zgodilo. 29. januarja je grof Stadion, ki je o tej zadevi kontaktiral tudi s pravosodnim ministrom, že podpisal ustrezno pismo. Hkrati je naročil, da ju morajo na novem službenem mestu nadzirati in mu v slučaju nadaljevanja opisanih dejanj poročati. Tudi Rizzijevemu delovanju naj deželni guverner posveti ustrezno pozornost.¹⁹ 8. februarja so v Ljubljani še formalno sestavili ustrezne sklepe ter že obvestili Koširjevega in Guzeljevega nova predstojnika, naj pazita na politično delovanje tja prestavljenih radovljiških uradnikov. 14. februarja so na ljubljanski kresiji napisali premestitveno odločbo za Guzelja. Pojasnili so mu, da je zaradi službenih ozirrov v enakem nazivu premeščen na Vrhniko. Svoje posle naj v Radovljici preda okrajnemu komisarju Rizziju in se takoj odpravi na pot. 15. februarja je Guzelj to odločbo tudi prejel.

Okrajni sodnik v Radovljici ni takoj dojel resnosti razmer. Tudi ni opazil, da mu nekateri predpostavljeni zaupajo in mu hočejo pomagati tako, da ga umaknejo iz Radovljice, kjer nekatere njegova navzočnost moti. Na premestitveno odločbo se je takoj pritožil. Zahteval je, da mu pojasnijo tudi službene razloge, zaradi katerih je premeščen. Očitno je guberniju napovedal še pritožbo na ministrstvo. Gubernij mu je odgovarjal preko kresije. Opozoril ga je, da so razlogi državni in se jim mora kot državni uradnik podrediti. Ukaz o premestitvi sta sprejela notranje in pravosodno ministrstvo, zato da se nima kaj pritoževati, ampak naj se takoj preseli na Vrhniko. V dopisu s kresije so ga še opozorili, da bo dobil za selitev poseben denar. Tudi ta odločitev je kazala na to, da so mu nekateri še naklonjeni. Tistim, ki so sami povzročili vzrok za premestitev, tovrstnih stroškov namreč niso povrnili. 22. februarja je Guzelj predal posle novemu okrajnemu sodniku, ki je prišel z Vrhnike. Nato je zaprosil za nekajtedenski dopust. Na Vrhniko je tako prišel šele zadnjega marea in tam ostal do 25. julija 1850.

Na novem delovnem mestu so na Guzelja dejansko pazili. 18. junija so iz okrajnega komisariata Vrhnika na predpostavljeni okrožni urad v Postojni poslali poročilo. V njem trdijo, da je Guzelj pri njih šele 4 tedne. Ta podatek nam pove, da se je kasneje Guzelj motil, ko je trdil, kdaj je nastopil službo. Njegov dopust je bil očitno zelo dolg. To, kar je ob svojem prihodu obljubil okrajnemu komisarju, namreč, da se bo izogibal delovanju, ki bi nasprotovalo vladnemu programu, izpolnjuje. Z uradniki ima le uradne stike, druge družbe ne išče. Obnaša se zelo zadržano. V spremljajočem dopisu deželnemu predsedstvu so v Postojni še dodali, da je njegovo obnašanje tako, da mu ni mogoče ničesar očitati. Čas naj bi pokazal, ali je to trajna sprememba njegovega obnašanja. Po neki ustni izjavi je to mogoče pričakovati.²⁰ Zdi se, da se je Guzelj obema predpostavljenima že priljubil in sta mu hotela pomagati.

Anonimni pisec pa še ni odnehal. 11. aprila 1849 je bilo zopet preko omenjenega Nepozitka, celo preko njegovega domačega, ne pa uradnega naslova, deželnemu guvernerju iz Kranja poslano tretje anonimno pismo istega avtorja. Najpreje se razburja, ker naj se ne bi nič zgodilo. Rizzi ni bil premeščen, Guzelj je dobil celo dopust, uradnikov Zettla in Wagnerja ne nadzirajo. Guzelj naj ne bi hotel na Vrhniko, ampak naj bi zamenjal svoje radovljiško delovno mesto z enakim na Brdu. Posledice slabe kadrovske politike na Gorenjskem naj bi bile po mnenju anonimnega pisca lepo razvidne iz praškega časopisa *Slawische Zentralblätter* št. 57. Na nekem drugem mestu imenuje ta časopis "confugium peccatorum". Sedaj naj bi v Radovljici rovarila Žurga in Šušteršič, ki je zamenjal delovno mesto s Koširjem. O oktroirani ustavi naj bi tamkajšnji uradniki javno govorili, da je to papir za brisanje zadnjice. Zahteval je, naj bi s temi ničvredneži strože ravnali. V bodoče naj bi pazili, da bodo dobra uradniška mesta dobili predvsem konzervativni ljudje, ne pa taki kot Rizzi, ki je glavni krivec za razmere v Radovljici. Te je čutili že tudi pri kmetih, ki naj bi avstrijski armadi v Italiji privoščili poraz ter nato s pestmi izpeljali zemljiško odvezo. Rizzija imenuje šankovskega junaka, ki naj bi se hvalil, da zato ni bil prestavljen, ker je odločno nastopil proti prestavljenima. Guzelj naj bi bil ne samo najslabši, ampak tudi neumen. Oba s Koširjem naj bi bila zelo optimistično razpoložena in govorila, da bosta deželnemu guvernerju in okrožnemu glavarju kmalu pokazala fige.

Pisec oblast poziva, naj pazi pri kadrovanju, ker sedanje ministrstvo žal ne bo večno. Nato zmerja še druge gorenjske uradnike, tudi kranjskega okrajnega ko-

¹⁸ ARS, Deželno predsedstvo 1849, fase. 1, 140/p, 26. 1. 1849.
¹⁹ Prav tam, fase. 2, 342/p, 29. 1. 1849.

²⁰ ARS, Tajni predsedstveni spisi 1848, 1849, 201/p, 21. 6. 1849.

misarja Pajka. Za nikogar ne najde dobre besede. Celo škof Wolf v Ljubljani bi moral bolj paziti, kakšne duhovnike nastavlja po deželi. Pisee se neprestano sklicuje na velike prednosti konzervativizma, ki naj bi ga oblast ne upoštevala. Poleg sovraštva do Slovanov razgalja v bistvu svoj obup, ker ni dovolj upoštevan. Njegovе informacije so površne, slone na govoricah, ki jih ni sposoben preveriti. Tokratno pismo je tudi vsebinsko neurejeno in kaže na nekoliko zmede, ki je lahko tudi posledica hudega razočaranja. Vsa tri anonimna pisma lahko označimo za izdelke okorele in omejene birokratske pameti, ki so mu spremenjene družbene razmere zrušile dotedanje predstave. Po vsem tem, kar je napisal o razmerah v Radovljici, lahko dvomimo, da je moč živel v tem mestu. Na ovojni del tega pisma je nekdo s svinčnikom pripisal Anton Prost. Moč s takim imenom in primkom pa je tedaj služboval v Kranju, kjer je bil na okrajnem komisariatu eden od obeh uradnih slug.²¹ S tem je zelo verjetno tudi pojasnjeno, zakaj so vsa tri pisma bila poslana v Ljubljano iz Kranja.

Guzljev odhod iz Radovljice je nedvomno široko odmeval. Sam Guzelj se je težko sprijaznil z njim. Svoj položaj je očitno nekoliko preeenjeval in je marsikaj poizkušal, da bi ga rešil. Verjetno se je nekoliko preveč zanašal na nekatere prijatelje, ki so hitreje kot on opazili, iz katere smeri piha veter. Bližala se je reorganizacija uprave in sodstva, pred durmi je bila razporeditev na nova delovna mesta. V takih razmerah se je bilo težko izpostavljati, še zlasti, ker marsikdo ni vedel, kakšne podatke ima oblast o njegovem delovanju v revoluciji 1848/49.

Pismo gubernija dunajski vladi o razmerah med radovljiškimi uradniki z dne 26. januarja 1849, je 3. februarja dobilo razburljivo dopolnilo. Poročalo je namreč o sumu, da naj bi bili radovljiški ultraradikali povezani z dunajskimi prevratniki. Iz Ljubljane so sicer pisali, da nimajo nobenih zanesljivih podatkov. Na to naj bi jih napeljale radovljiške zveze s Koroško. Tamkajšnje Demokratično društvo je imelo zveze s sorodnim na Dunaju. Na Koroškem naj bi že pred oktobrsko vstajo vedeli, kaj se pripravlja. Iz Ljubljane so se pohvalili, da so že začeli s poizvedovanjem, da pa ne vedo, koliko bodo uspeli, ker ljudje o tem nočejo govoriti. Kot pravi pisee, bi bilo potrebno postopati inkvizitorno, to je s hišnimi preiskavami in kršenjem pisemske tajnosti. Ker so na Dunaju ujeli Antona pl. Stahlberga, ki je bil posebej aktiven član Demokratičnega društva v Celoveu,²² bi lahko preko njega prišli tudi do

podatkov o dogajanju v Radovljici. Ta, očitno v ljubljanskih policijskih krogih sestavljen dopis, zaključuje sporočilo, da je celovski kresiji naročeno, naj pazljivo razišče, ali celovško Demokratično društvo, formalno razpuščeno, tajno še deluje.²³

Vse to ljubljansko pisanje je bilo za dunajske vladne kroge kot naročeno. Ujelo se je namreč z prizadevanji vlade, da pglavitne akterje revolucije za vselej onemogočijo. Posebno so bili pozorni na omenjanje kakršnihkoli tajnih družb in širših povezav. 14. februarja so v Ljubljani prejeli pismo z Dunaja, v katerem grofu Welsersheimbu naročajo, naj Guzeljo in Koširjevo dejavnost natančneje spremljajo, hkrati pa jo tudi raziščejo. Zaslišijo naj priče in ukrepajo ter o vsem obvestijo ministra za notranje zadeve.

Guverner je nalogo takoj prenesel na okrožnega glavarja Mae Nevena. Naročeno mu je bilo, naj v tej zadevi stopi tudi v stik z ljubljanskim kriminalnim sodiščem.²⁴ O nadaljnjem poteku dogodkov vse do jeseni leta 1853 imamo razmeroma malo dokumentov. 1. julija 1850 je bil Ignac Guzelj imenovan za prisednika pri deželnem sodišču v Ljubljani. 4. maja 1853 je policijski direktor dr. Uhrer, ki je v Ljubljani spremljal Guzeljevo delovanje, zapisal, da je nedružaben. To trditvev lepo ilustrira tudi neko poročilo o njem z dne 13. septembra 1853, ki ga bomo v nadaljevanju še omenili. Njegov takratni predstojnik ga namreč imenuje Janeza Guzelja, kar pomeni, da sta si bila tako tuja, da ga je v bistvu poznal le po priimku. Policijski ravnatelj je bil prepričan, da ga skrbi lastna prihodnost ob reorganizaciji uprave in sodstva. Ugotavlja, da je prisegel po novi službeni prisegi, kar nekateri razlagajo, da se je hotel s tem prikriti. Njegovo obnašanje naj bi bilo tedaj brez pripomb. Zanimivo je, da ga označuje kot nekdanjega skrajnega demokrata, predsednika radovljiškega demokratičnega društva, pa tudi kot dobrega sodnika.²⁵

Kot je razvidno iz teh besed, njegova preteklost ni bila pozabljena; še naprej so bdeli nad njim. Janez Pajk, nekdanji kranjski okrajni komisar, je ob reorganizaciji uprave postal radovljiški okrajni glavar. Poleti 1852 je moral za pohvalo predlagati tiste prebivalec svojega okraja, ki so bili leta 1848 "zvesti vladarju". Ob tem je opisal svoje videnje takratnih dogodkov. Pravi, da se duhovščina v letu 1848 ni vmešavala v politiko (seveda ima tu v mislih revolucionarno stran), da pa so v tem pogledu vodili radovljiški uradniki. Govorili so stvari, ki ne pritičejo državnim uradnikom. Neprimerno je bi-

²¹ *Provinzialhandbuch des Laibacher Gouvernements im Königreiche Illyrien für das Jahr 1848*, str. 57.

²² Wilhelm Wadl, *Die demokratische Bewegung in Kärnten im Jahre 1848*. Carinthia 174, 1984, str. 375 ss.

²³ ARS, *Tajni predsedstveni spisi, 1848-1849*, 319/P, 3. 2. 1849.

²⁴ ARS, *Tajni predsedstveni spisi, 1848-1849*, 27/G.P.

²⁵ ARS, *Tajni predsedstveni spisi, 1850-1852*, No 237K, 4. 5. 1852.

lo tudi njihovo obnašanje. Edino von Negra pohvali, čeprav naj bi se nekaj časa obnašal (tudi na novem delovnem mestu v Kranjski gori) kot simpatizer Slovanov. Tudi takratnih učiteljskih skupščin se nerad spominja, ker so bile dokaj burne. Guzlja neposredno ne omenja, jasno pa je, da se je "slab" glas o radovljiških uradnikih nanašal na čas njegovega bivanja v Radovljici.²⁶ Zaradi številnih hujših primerov, zglednega Guzljevega obnašanja ter obsežne reorganizacije uprave in sodstva, ki je potegnilo za seboj pravo preseljevanje uradnikov, so razčiščevanje njegovega primera odlagali, ne pa odložili. Vodilo ga je e. kr. notranjeavstrijsko-primorsko apelacijsko in višje kriminalno sodišče v Celoveu.

Kot vse kaže, so v poznem poletju 1853. leta želeli Guzljev primer rešiti. Reorganizacija sodstva je dajala tudi njemu določene možnosti, ki pa jih zaradi njegove nerazčiščene preteklosti ni bilo mogoče izpeljati. Ni mogoče izključiti niti možnosti, da je nekdo nasprotoval njegovemu napredovanju, pri čemer se je skliceval na Guzljevo vlogo v letu 1848 v Radovljici. Iz Ljubljane so v Celovec 10. septembra 1853 poslali neko pismo, ki je pospešilo sodno preiskavo zoper Guzlja. Očitno pa se je nekaj dogajalo že pred tem, a tega iz ohranjenega telegrama z dne 13. septembra ni mogoče razbrati. Istega dne so z ljubljanskega sodišča poslali poročilo o njegovem službovanju. To je bilo za Guzlja skrajno ugodno. Povedali so sicer, češ da so vedeli, da Guzlju pripisujejo skrajno demokratične nazore, zato da so ga kot takega tudi natančno opazovali. Zaposlovali so ga predvsem s kazenskimi primeri, ki jih je hitro in uspešno rešil. Nekoliko manj uspešen naj bi bil pri nadziranju ljubljanske jetnišnice. Kakršnihkoli političnih tendene pri njegovem strokovnem delu niso mogli ugotoviti. Te so skušali posredno izluščiti vsaj iz njegovih glasovanj v proeesih, ko je sodnim obravnavam prisostvoval kot sodni prisednik. Tudi v drugih primerih je bilo njegovo strokovno delo preverjeno s političnih vidikov.

3. oktobra 1853 je pravosodno ministrstvo ukazalo sprožitev postopka. Ta naj bi potekal hitro in natančno. Vtis je, kot da bi se bali zastaranja primera. 5 dni kasneje so iz Celovea deželnemu sodišču v Ljubljani že naročili, naj raziščejo obdolžitve, češ da je Guzelj leta 1848 protivladno deloval, posebno naj preverijo trditve, da naj bi v znak simpatij z dunajskimi uporniki oktobra 1848 javno raztrgal proklamacijo kneza Windischgraetza Dunajčanom, listke pa raztresel, tudi da je časopis, kjer je bilo natisnjeno ime cesarja Ferdinanda, na tistem mestu s prstom preluknjaj, ga vrgel na tla in

pohodil (to naj bi se zgodilo v uradnih prostorih), nadalje da je ljudi nagovarjal, naj ne plačujejo davkov in jim zagotavljal, da je tako nasprotovanje vladi zakonito. Zaslišijo naj vse možne priče in osumljenega Ignacija Guzlja. Vsc ugotovitve naj jim z lastnim mnenjem kar najhitreje dostavijo. Ljubljansko sodišče je nalogo 20. oktobra preneslo na takratnega radovljiškega sodnika Matevža Pintarja, nekdanjega Guzljevega predstojnika v Novem mestu. Ta se je 1848. leta kot okrajni sodnik v Novem mestu in okrajni komisar v Krškem s "trdnim, neprestrašenim in pokončnim obnašanjem proti rovarjem" tako odlikoval, da po koncu revolucije ni samo napredoval, ampak so ga predlagali celo za odlikovanje.²⁷ Zanimivo je dejstvo, da dogodki leta 1848 v Radovljici niso prav nič prizadeli Rizzija, saj naj bi tudi ta dobil pohvalo, če že ne priznanje.²⁸ Od Pintarja so zahtevali, naj delo kar najhitreje opravi, vendar z največjo natančnostjo. Omenili so mu, da naj bi leta 1848 v Radovljici v Prešernovi kavarni obstajala čitalnica, kjer naj bi bilo oktobra zelo burno. Seznanili so ga tudi z obtožbami glede Windischgraetza, vladarja in davkov, ugotovi naj, ali je res stalno nastopal proti vladarski hiši, preveri, ali je bil nemoralen, ali je obstajalo demokratično društvo, če je bil Guzelj njegov predsednik, ali je res preko sorodnikov hujškaško deloval na področju Škofje Loke. Poleg Guzljevih naj raziskuje podobna dejanja Koširja.

Pintar se je zelo intenzivno posvetil zaupani nalogi in zbral obsežno dokumentacijo, ki smo jo že v precejšnji meri črpali. Iz vprašanj, na katere naj bi skušal zbrati odgovore, lahko razberemo, da so poleg zgoraj citiranih anonimnih pisem obstajala še druga za Guzlja neugodna poročila. Posebej se nam zdi vredno opozoriti na očitke, da je hujskal škofjeloške kmete. Skoraj ne more biti dvoma, da je v oblikovanju teh vprašanj vidna Kreizbergova roka. Očitno je pri nekaterih še vedno obstajala želja, da bi Guzlja uničili. Kako bi sicer lahko drugače razložili širitev obremenilnih zadev, do katere je nedvomno prišlo v Ljubljani.

Radovljiški sodnik je najprej sestavil seznam tistih, ki naj bi o vsej zadevi kaj vedeli. Pri tem se je moral opreti na nekatere dokumente ali pričevanja, ki pa se nam niso ohranila. Uradniki, ki so leta 1848 službovali v tem mestu, so bili sedaj v različnih kranjskih krajih, enako velja tudi za nekatere druge. Te so na njegovo prošnjo zaslišali tamkajšnji sodniki in mu poslali zapisnike. Rizzi je bil že pokojni, prav tako tudi Novak, ki ga je pisec anonimnih pisem večkrat omenjal. Sestavil je 10 osnovnih vprašanj, nekateri zaslišanci so dobili še nekatera specifična, pri drugih je zopet nekatera iz-

²⁶ ARS, *Tajni predsedstveni spisi, 1850-1852*, 64/G.P., 7. 7. 1852.

²⁷ ARS, *Tajni predsedstveni spisi 1848-1849*, 54/G.P., 6. 8. 1849.

²⁸ Prav tam.

pustil. Selekcija vprašanj je bila odvisna od družbenega položaja zaslišanega. Razvrščena so bila takole: trganje Windischgraetzovega proglasa, prebadanje cesarjevega imena, zavračanje davkov, Guzljeva morala, obstoj čitalnice, obstoj demokratičnega društva in Guzljevo predsednikovanje le-temu, vplivanje na Škofjeločane, renome Prešernove kavarne, Koširjevo udejeztvovanje, delež drugih uradnikov pri prevratniškem delovanju. Od 27. oktobra do 5. novembra 1853 je zaslišal 25 ljudi. Vsi so bili najprej opomnjeni, da morajo govoriti resnico, morali so se predstaviti in navesti, če so že bili kaznovani. Nihče ni bil predkaznovan. Njihovi odgovori so bili v bistvu naslednji.

Silvester Keše, 37 let, zakristan in katehet: Slišal je, da so imeli v čitalnici časopis Radikal. Na uho so mu prišle tudi govorice o pozivih k zavračanju davkov. Guzelj je bil pri ženskah popularen in z neko dekle naj bi imel otroka. Sam je bil le tri mesece član čitalnice. Ni bil navzoč, slišal pa je, da so v njej debatirali o politiki. Za Koširja je veljalo, da ima podobne nazore kot Guzelj. Uradnik Wagner je bil zelo aktiven pri ustanavljanju nacionalne garde. O ostalih dejanjih, ki so bremenila radovljiskega sodnika, ni nič vedel.

Jožef Rok, 46 let, samski, uradnik v Radovljici: Guzlja je hvalil, da je bil pošten in pri ljudeh priljubljen. Bil je proti nacionalnim prepriro, demokratičnega društva ni bilo. Guzljev brat naj bi bil špekulant in naj ne bi imela zvez. S Koširjem sta bila oba Ločana. Vsega, kar obtožujejo Guzlja, naj bi bil kriv pokojni upokojeni oskrbnik Novak, ki je zaradi revščine in osebne pokvarjenosti ovajal ljudi in s tem nekaj malega zaslužil. Ob njegovi smrti so v njegovi zapuščini našli obremenilno gradivo. Tudi on o vsem ostalem ni nič vedel.

Jožef Zettel, 56 let, poročen, oče dveh otrok, davčni uradnik: O najhujših Guzljju očitanih deliktih ni nič slišal. Davkom se leta 1848 kmetje niso upirali in so redno plačevali. Bil je član čitalnice, ki je obstajala že pred letom 1848. V njej so bili včasih nacionalni prepri, Guzelj je bil bolj za Nemce. Tudi on o ostalem ni nič vedel. Zelo pa je obremenil pokojnega Novaka, obsodbe zoper sebe je odločno zanimal, tudi ko ga je Pintar še dodatno zaslišal.

Simon Vovk, 52 let, župnik in dekan v Radovljici: Guzelj ni bil ravno najbolj redno obiskovalec cerkve, pogosto je ponočeval. Čitalnica, katere član ni bil, je obstajala že pred letom 1848. Od verodostojnih ljudi ni slišal nič takega, kar očitajo nekdanjemu okrajnemu sodniku. Kavarna je bila 1848. leta bolj na slabem glasu, ne more pa tega reči za najemnico. Košir in Wagner sta bila bolj prostodušna v izjavah. Naštel je nekatere okoličane, ki so zahajali v Radovljico, vendar ne ve, zakaj.

Jurij Križaj, 48 let, poročen, sodni izvršitelj: Nič ni vedel o stvareh, ki naj bi bremenile Guzlja. Če bi se resnično dogodile, bi moral vedeti zanje, saj je izvajal policijski nadzor. Guzlja je hvalil, da je bil zelo priljubljen, redno obiskoval maše, v uradu so imeli le Laibacher Zeitung. Ker je še na podstrešju, naj pogledajo sporni primer. Vsega naj bi bil kriv Novak.

Nace Mužan, 65 let, samski, posestnik in župan v Rečici: Leta 1848 je pogosto zahajal v Prešernovo kavarno in klepetal z uradniki, tudi z Guzljem. Čitalnica je obstajala že pred 1848., njen član ni bil. Guzljev brat je "v redu človek", tudi Koširja je hvalil. Kot pokvarjenega denuncianta je bremenil Novaka.

Gasper Pibrovč, 52 let, poročen, oče 8 otrok, fužinar in župan v Kropi: Z ničemer ni bremenil ne Guzlja ne Koširja. O nobeni stvari ni hotel nič vedeti. Tega in gornjega Pintar ni spraševal o Guzljevi morali. Očitno se mu ni zdelo primerno, da bi kmetje govorili o tako kočljivih vprašanjih povezanih z državnimi uradniki.

Matevž Juretič, 37 let, poročen, oče 5 otrok, učitelj: Nič obremenilnega ni povedal. Guzlja je hvalil, redno naj bi hodil k maši. Že pred letom 1848 je bila v Prešernovi kavarni čitalnica, bil je njen član. Sodnik ga je opozoril, naj ne prikriva spornega dogajanja v njej, ker obstajajo papirji, ki govorijo drugače. Učitelj je vse zanimal in bremenil Novaka, ki je bil star in tečen, saj je stalno silil v ljudi in spraševal po novicah. Juretič se je na zapisnik podpisal v gajici. Iz sodnikovega odnosa do učitelja je razvidno, da ta poklic ni bil pretirano spoštovan.

Matija Zalokar, 56 let, poročen, oče 1 otroka, lekarinar: Nič slabega ni mogel povedati o ljudih in dejanjih, o katerih je bil vprašan. Bil je član čitalnice, ki je obstajala že pred 1848. Vsega je kriv Novak, ki je rad lagal.

Friderik Homan, 32 let, samski, trgovce v Radovljici: Nič slabega ni slišal, tisto pa, kar očitajo Guzljju in Koširju, naj bi se nikoli ne zgodilo. Bil je član čitalnice, vendar je bil v njej le kakih 3-krat.

Franc Serafin Hudovernik, 28 let, poročen, trgovce v Radovljici: Guzlja je le hvalil. Nič slabega ni vedel povedati ne o njem ne o Koširju.

Jernej Hudovernik, 37 let, poročen, oče treh otrok, trgovce v Radovljici: Tudi on ni mogel z ničemer ustreči zasliševalcu Pintarju, saj ni o ničemer nič vedel. Bil je član čitalnice, vendar je bil v njej kvečjemu 3-krat.

Marija Mulej, 52 let, vdova, mati 7 otrok, gostilni-

čarka v Radovljici: Guzelj in Košir sta se hranila pri njej. Bila sta zelo v redu, nič očitancga nista naredila. Hudo je obremenila Novaka. Ta se je hotel maščevati Guzlju, ker ga je zalotil pri zakotnem pisaštvu.

Vincenc grof Thurn, 63 let, poročen, oče 5 otrok, graščak: Bil je član čitalnice, vanjo je zahajal poredko in le takrat, ko je bila prazna. Nič ni slišal ali vedel o dejanjih, ki jih očitajo Koširju in Guzlju. Slednjega je slabo poznal, le enkrat je mogoče spregovoril z njim 10 besed. Leto 1848 je prečivil zelo osamljen z družino, nikamor niso zahajali. Tudi on je bremcnil Novaka.

Matija Kunstel, 38 let, samski, posestnik in župan v Radovljici: Nič ni vedel o zadevah, ki so zanimalc sodnika Pintarja. Spominjal se je le, da se je leta 1848 vse balo razburjenih kmotov ter kovačev iz Kroke in Kamne Gorice, meščani in uradniki so si skupaj prizadevali za obrambo Radovljicc.

Franc Rabič, 46 let, samski, kavarnar in gostilničar: Guzelj in drugi uradniki so pogosto obiskovali njegov lokal, nič takega se ni dogajalo, kar jim očitajo. Nekdanji radovljiški sodnik je bil zelo moralen človek.

Janez Avsenc, 39 let, poročen, oče 3 otrok, poštar na Otoku: Poredko je hodil v Radovljico, ni bil član čitalnice. Pogosto je bil z Guzljem, ki je bil pošten in dober človek, patriot. Zatrnil je, da ne verjame, da bi očitano lahko storil.

Franc Just Prešeren, 42 let, poročen, oče 1 otroka, posestnik na Bledu: Večkrat je prišel v čitalnico, ki je bila v njegovi kavarni in jo je oddajal v najem. Veliko je bil med ljudmi, zato bi slišal, če bi Guzelj ali Košir kaj očitancga naredila. Novak je 1849. leta umrl, pustil je veliko dolgov. Rad je provociral ljudi in jih spraševal o raznih stvareh. Guzelj in Košir sta mu preprečevala opravljanje zakotnega pisaštva.

Viktor Jerman, 30 let, oče 1 otroka, posestnik gostpostva Kamen pri Begunjah: Bil je večkrat v čitalnici, ker je bil njen član. Nikoli ni slišal uradnikov govoriti zoper državo. Tudi on je bremcnil Novaka.

Janez Lovro Potočnik, 51 let, poročen, oče 5 otrok, fužinar in trgovec v Kropi: Bil je član čitalnice, vanjo je pogosto zahajal. Nič ni vedel o razgrajanju oktobra 1848 v njej in nič slabega se ni mogel spomniti o Guzlju ali Koširju.

Janez Toman, 39 let, poročen, oče 4 otrok, fužinar in župan v Kamni Gorici: Zanikal je, da bi bil član čitalnice. V Radovljico je zahajal le po opravkih. O ostalih zadevah, o katerih ga je spraševal sodnik Pintar, ni nič

vedel. Okrivil pa je Novaka.

Janez Resman, 55 let, poročen, oče 1 otroka, posestnik in tovarnar platna: Bil je član čitalnice. Obiskal jo je le enkrat. Nič ni slišal o Guzeljevem neprimernem obnašanju in govorjenju. Podvomil je, da bi se lahko kaj takega dogajalo v Radovljici, ker tamkajšnji ljudje niso take vrste.

Marija pl. Schossolan, 51 let, poročena, mati 4 otrok, najemnica Prešernove gostilne in kavarne: V čitalnici, ki je bila v isti stavbi, se ni dogajalo nič takega, kar očitajo njenim članom. Guzlja je hvalila, kratek čas je bil pri njej celo na hrani.

Jakob Kelbel, 50 let, poročen, oče 10 otrok, občinski odbornik in posestnik iz Bohinjske Belc: Dobil je le tri vprašanja, na katera je odgovarjal v slikoviti ljudski govorici. Guzlja je dobro poznal. Če takoj umre, ne more pozitivno odgovoriti, da bi Guzelj nagovarjal ljudi proti plačevanju davkov. Tudi drugi niso kaj takega pripovedovali. Vse je laž. Takrat je bil župan in bi za Guzeljevo hujskanje gotovo slišal.

Jera Klinar, 38 let, vdova, mati 2 otrok, gostilničarka v Mlinem: Guzlja je dobro poznala, saj je pogosto prihajal v njeno gostilno. Prvič sliši, da bi v Mlinem ali Bohinjski Beli nagovarjal ljudi proti davkom. Vse je laž. Prvič tudi sliši, naj bi bil radikal. Mogoče ga je kdo slišal na glas brati, pa je mislil, da pripoveduje svoje mnenje.

Hieronim Ullrich, 42 let, poročen, oče 6 otrok, gozdni upravitelj posesti briksenških škofov na Bledu: Bil je član čitalnice. Nič takega, kar obtožujejo Guzlja in Koširja, se ni dogajalo, ker bi v takem primeru takoj izstopil. Tudi od ljudi ni slišal, kar jima očitajo. Guzelj je bil dober človek, pomagal je revnim, organiziral je denarno nabirko za svojce umrlega uradnika. Tudi on je bremcnil Novaka, saj je celo bral ovaдушka pisma iz njegove zapuščine, ko je ta 1849. umrl.

Po pošti je Pintar prejel naslednja zaslivanja oziroma izjave oseb, ki so nekdanje službovale v Radovljici:

Alojz Megušar, 30 let, poročen, oče 2 otrok, sodni uradnik v Vipavi: O ničemer ni nič vedel. Z Guzljem si nista bila intimna, ni bil član čitalnice. Podpisal se je v gajici.

Janez Logar, izjava iz Vipave, uradnik: Nič ni vedel ali slišal o dogajanju, ki ga očitajo Guzlju. Povedal pa je, da je bila vpisnina v čitalnico 2 gld ali 1 gld 30 kr, mesečna članarina pa 40 kr. Predsednik naj bi bil Rizzi, najeti so imeli dve sobi, gojili so družabno življenje.

Ob pustu so priredili tombolo in ples.

Karl baron Aichelburg, izjava iz Tržiča, uradnik: 24. junija 1848 je bil premeščen v Smlednik. Do takrat se ni zgodilo nič takega, kar obtožujejo Guzlja, za kasneje pa ne ve.

Jožef Žurga, 34 let, samski, sodni uradnik v Novem mestu: Nič ni mogel potrditi glede trganja Windischgraetzovega lepaka. Vladarjevega imena v časopisu v uradnih prostorih takratni radovljiški okrajni sodnik ni preluknjaj in vrgel na tla. Hvalil je Guzlja in njegovo skrb za revne, označil ga je za zelo moralnega, tako javno kot zasebno. Čitalnica ni bila protivladna, njen namen je bil seznanjanje njenih članov s političnimi novostmi. V njej niso nikoli diskutirali o vladi.

Gašper Dobrave, 31 let, samski, sodni uradnik v Novem mestu: Ni bil član čitalnice. Nič ni vedel o očitanih dejanjih, v uradnih prostorih Guzelj opisanega dejanja ni storil. Znal je naštetih številne ugledne člane čitalnice. O nemirih v Radovljici je vedel le to, da so kmetje enkrat pridrli pred okrajni urad in drugič pred graščino in postavljali zahteve.

Franc Wagner, sodni pisar v Kranjski gori: Zelo podrobno je opisal dogajanje v Radovljici 1848. leta. Seveda pa ni vedel nič obremenilnega o Guzlju in Koširju. Tudi on je omenil negativno delovanje Novaka. Zanimiva je njegova opomba, da sta bila nanj opozorjena. To dovoljuje sklep, da sta ga Guzelj in Košir podcenjevala in da sta bila dejansko nekoliko preveč samozvestna ali pa lahkomiselnata.

Moriz von del Negro, okrajni sodnik v Kranjski Gori: Tudi on je zelo podrobno opisal dogajanje v Radovljici 1848. leta. V bistvu sta on in njegov sodelavec Wagner najboljši vir za opis takratnega dogajanja. Pred prihodom Guzlja je začasno opravljajl njegovo delo in nadomeščal Rizzija. Bil je član čitalnice, vendar je vanjo bolj malo zahajal, ker se je takrat ravnokar oženil. Rabičevega lokala, kjer so bile najhujše diskusije, ni obiskoval. Dr. Zoff naj bi mu pripovedoval o neprimeren obnašanju Guzlja, ki je sicer veljal za velikega prijatelja ljudstva. Tudi on naj bi se prepiral z njim.

Dr. Albin Zoff, zdravnik v Gradeu: O rovarjenjih v Radovljici je vedel, ker je tam živel, toda po petih letih je podrobnosti pozabil. Kljub temu se je spomnil, da so v tamkajšnji čitalnici ob oktobrskih dogodkih na Dunaju tolkli po mizi in vpili: "Ljudstvo je zmagalo." Zaradi tega je bil pretresen in jo je zapustil. Guzlja je poznal kot zelo vneta za demokratična gibanja, enako je slišal o Koširju. Obremenilnih dogodkov, ki naj bi jih storil nekdanji radovljiški okrajni sodnik, ni potrdil.

Lovro Pintar, 39 let, kaplan v Preddevoru: Guzljev škofjeloški rojak, hkrati sta obiskovala tudi ljudsko šolo, trganja poziva in luknjanja časopisa ni potrdil. Od Novaka ali dr. Zoffa ali koga tretjega pa je slišal, da naj bi v gostilni Mulej rekel, naj kmetje davkov ne bi več plačevali. Guzelj je bil navdušen nad spremembami v državi, aktiven član čitalnice, včasih ga je branje Radikala razburilo. Z Novakom se je pogosto prepiral, sicer pa se mu ni zdel mož, ki bi zahajal v skrajnosti. Pintar je tudi sumil Novaka kot denuncianta, glede osumljenčeve morale pa je povedal, da naj bi imel Guzelj enega ali dva nezakonska otroka.

Luka Rabič, 40 let, poročen, davčni inšpektor v Postojni: Trganje proglasa in luknjanja časopisa ni potrdil, v uradnih prostorih se to ni zgodilo. Slišal je, da naj bi Guzelj v Mlinem ali na Bohinjski Beli nagovarjal ljudi proti plačevanju davkov. Tamkajšnji kmetje so to pripovedovali v uradu uradniku Zettlu, ko so plačevali davke. Imen oseb se ni mogel spomniti. Na njegovo opozorilo, da država ne more biti brez davkov, naj bi mu kmetje žaljivo odgovarjali, da jurist, mišljen je bil sodnik, gotovo bolj pozna ta vprašanja kot pisar. Guzelj in Košir sta bila radikalnih nazorov, prvi je bil najhujši. Spominjal se je, da je uradnik Megušar Guzlju grozil v Mulejevi gostilni, češ da mu bo s sabljo odsekal glavo, če ne bo nehal protidržavno govoriti. Nekdanjemu okrajnemu sodniku je pripisal razmerje s sobarico in omenil tudi njegovega nezakonskega otroka. Potrdil je, da demokratičnega društva formalno ni bilo, bila je le čitalnica. Rizzi je nagovarjal uradnike, naj pristopijo k njej. Poleg Augsburger Zeitung so naročili še številne druge. Povedal je, da so bili njeni člani predvsem uradniki, sprva tudi nekaj duhovnikov, ki pa so kasneje izstopili ter še nekateri ugledni ljudje iz okolice, ki smo jih že zgoraj omenili med zaslišanci. Srečanj, kjer so se navduševali nad oktobrskimi vstajniki, se ni udeleževal. Nekateri člani so bili radikalni, drugi konzervativni. Slednji so hoteli iti celo pomagat armadi proti Dunajčanom. O Guzljevem sorodstvu ni nič vedel, trdil pa je, da je želel priti v parlament. O Guzlju razen povedanega ni mogel nič dodati, tudi o drugih uradnikih ne.

Rabič je bil v Postojni zaslišan 30. oktobra. Ker so njegove izjave odstopale od ostalih in ga v marsičem ni nihče podprl, celo Megušar je očitno zanikal grožnje s sabljo, so ga na prošnjo Matevža Pintarja 9. novembra znova zaslišali. Najprej so ga seznanili z dejstvom, da njegovih trditev glede nagovarjanja k zavračanju davkov nihče ni potrdil, zlasti pa ne Zettel, ne župana Mlina in Bohinjske Bele. Rabič je vztrajal, da je to dejansko slišal od ljudi, da je Zettel verjetno pozabil, sam si pa ljudi ni takrat zapomnil, ker ni vedel, da bodo takšni podatki kasneje potrebni. Pozvali so ga, naj vendar po-

ve, kdo je delal primerjavo med pisarjem in juristom, saj je neverjetno, da bi si besede zapomnil, človeka, ki jih je izrekel, pa ne. Rabič je tudi tu ostal pri svojem. Zatrdil je, da ne želi govoriti neresnice, govori da le to, kar je slišal pripovedovati. Nato so ga vprašali, kaj razume pod oznako radikalen. Pojasnil jim je, da je takisti, ki je pozdravil novosti, ki jih je prinesla revolucija. Taka sta bila Guzelj in Košir, oba sta bila za novo zakonodajo, nič drugega. Sodišče je želelo raziskati tudi ozadje Rabičevih stališč. Povedal jim je, da z Guzeljem nista bila ne prijatelja ne sovražnika, kar govori o njem, govori le zaradi resnice. Na vprašanje, zakaj tudi Megušar ni potrdil njegovih navedb, je odgovoril, da je sam Megušar trdil, da sta se s sodnikom sprla in da je okrožni glavar Mac Neven zahteval preiskavo, katere rezultati pa mu niso znani. Rabič je torej vztrajal pri svojih trditvah, ni jih želel ne spremeniti ne omiliti, pa tudi ne zaostri.

Guzelj je bil zaslišan 18. novembra. Odgovori na zastavljena vprašanja so bili zelo izčrpn, zapisnikarju jih je sam narekoval. Najprej je moral pojasniti dogodke v letu 1848 v Radovljici, zlasti izjemne, ter svoj in drugih uradnikov delež pri njih. Povedal je od kdaj do kdaj je služboval v Radovljici, naštel takratne uradnike in kraje njihovega sedanjega službovanja. Po njegovem mnenju se v Radovljici leta 1848 ni zgodilo nič posebnega. Oblastem ni bilo potrebno izvajati posebnih preiskav, pri volitvah ni prišlo do ekseesov kot drugod na Kranjskem. Tudi v sodnih in upravnih zadevah so se stranke normalno obnašale. Regrutacija 5. marea 1849 je v Radovljici potekala popolnoma mimo. V letu 1848 je prebivalstvo radovljiškega okraja uradnike spoštovalo. Žalitev veličanstva, o katerih je bilo po deželi precej slišati, tu ni bilo.

Ti podatki dovolj povedo tudi o obnašanju uradništva v letu 1848. Na vprašanje o čitalnici in njenih članih je Guzelj najprej povedal, da sta bila z Rizzijem dobra prijatelja že pred njegovim prihodom v Radovljico. Pripisal mu je ustanovitev čitalnice, ki je našla dobro podporo v tamkajšnji javnosti, saj je vanjo vstopilo 33 članov. Med njimi naj bi bili, razen dveh, tudi vsi uradniki. Povedal je, kakšna je bila članarina, kje so bili njeni prostori, pri čemer se je glede Hudovernikove hiše verjetno zmotil, o načinu nakupa njene opreme ter načinu njenega obiskovanja. "Obnašanje uradnikov v njej je bilo takšno, kot se za izobražene ljudi spodobi in v skladu z namenom takšne ustanove samo po sebi razume, mirno in dostojno."

Glede reakcij na dogodke 6. oktobra na Dunaju, vzklikanje "Ljudstvo je zmagalo" in tolčenja s pestmi po mizi je pojasnil, da je prve vesti, kot smo že omenili, o dogajanju v prestolnici v Radovljico prinesel dr. Aha-

čič. Vest o Latourjevi smrti je vse prizadela. Najodločeneje je zavrnil, da bi se tega kdo veselil. Nekateri so pozdravili zmago narodne garde nad vojsko, ker so v tem videli zavarovanje pridobitev revolucije. Ni pa bilo nikakršnih očitanih glasnih reakcij in tolčenja s pestmi po mizah in z nogami po tleh. Vprašanje o obstoju demokratičnega društva je kratko in odločno zavrnil. Zasliševalec mu trganje proglasa maršala kneza Windischgraetza ni direktno očital, prosil pa ga je, naj mu pojasni to dejanje. Guzelj je odgovoril, da so vsi uradniki in Radovljičani ta dokument spoštovali in da se omenjeno dejanje ni moglo zgoditi. Gre za nesmiselno laž. Podoben je bil tudi njegov odgovor na domnevno luknjanje časopisa, kjer je bilo navedeno cesarjevo ime, njegovo trganje in teptanje. Takšen dogodek naj bi se ne mogel zgoditi tudi zato, ker časopisov niso smeli nositi iz čitalnice, v uradnih prostorih pa časopisov niso brali. Nihče naj bi tudi ne imel lastnega izvoda časopisa. Guzelj je v tem primeru svoj odgovor zelo dramatiziral, saj je klical Boga za pričo, da dotlej za tak očitok na svoj račun še ni slišal. Take trditve naj bi bile delo nenormalnih ljudi.

Če mu zgoraj omenjenih dejanj niso naravnost očitali, pa je bilo glede zavračanja davkov drugače. Glede te obdolžitve niso slepomišili. Osumljeni nekdanji radovljiški sodnik je tudi to seveda najodločeneje zavrnil, saj naj bi s tem v bistvu posredno škodil tudi sebi. Zatrdil je, da je določila uradne prisege kot državni uradnik vedno spoštoval. Osmo vprašanje se je nanašalo na trditev, da je bil skrajni demokrat, saj mu je v gostilni, ki jo je vodila vdova Mulej, uradnik Megušar grozil, da mu bo s sabljo odsekal glavo, če ne bo umolknil, zaradi česar so proti njemu uvedli preiskavo in ga kmalu nato predstavili na Vrhniko.

Zasliševalec je torej v tem primeru združil dva Guzeljeva delikta: mišljenjski in govorni. V bistvu se je zlasti glede prvega odločalo o njegovi usodi, saj je moral pojasniti svoj odnos do revolucije in svoje takratno ravnanje. Upoštevati je tudi treba, da ima v tem času oznaka demokrat že popolnoma drugačno vsebino kot takrat, ko se je z njo kitil celo anonimni pisun. Guzelj je odgovoril zelo premišljeno: "Da sem bil demokrat, moram odločno zavrniti kot neresnično, moje politične tendence so bile take, kot jih je kot dolžnost nalagala takratnim uradnikom zakonodaja in ne v svojem delovanju kot tudi ne v zasebnem življenju se nisem oddaljil od zakonitosti."

Ali se je nekdanji radovljiški okrajni sodnik odpovedal svojim nekdanjim nazorom? V bistvu ne! Guzelj je, po vsem, kar je mogoče danes ugotoviti, v revolucionarnem letu 1848 polno zaživel, verjel je, da so stari časi minili. Ni želel biti le uradnik, "Kanzleifuehs", am-

pak aktiven državljani. Glede na samooznačevanje "pravih demokratov", ljudi z glavo v prejšnjem režimu, ki so se posluževali anonimnih pisem, ki jih ni bilo sram najbolj ostudnih izmišljotin, ki so svojo osebno kariero gradili na denunciranju sodelavcev, ki so rešitev za svoje osebne mentalne ali fizične travme videli v nesreči drugih, Guzelj resnično ni bil demokrat. V takratnih razmerah se je zaradi zlorabe demokracije njenim sprevrženim nazorom lahko odpovedal. Z "demokrati", ki so mu uničevali najboljša leta življenja, gotovo ni želel ničesar imeti. Poleg dejstva, da je deloval strogo v smislu takratne zakonodaje, je navedel še dejstva, da je daroval v skladu s svojimi finančnimi možnostmi 2 gld za Hrvate ter pomagal pri volitvah celovškemu sodniku Avscu. Povedal je tudi, da ga je prosil za enako pomoč tudi vitez Kreizberg. Iz navedenih dejstev je izvedel zaključek, da takrat ni mogel biti tako problematičen, če sta ga za pomoč prosila tako ugledna človeka. Pripetljaj z Megušarjem je označil kot izmišljen. Vzrokov za premestitev ni znal pojasniti. Ker se je zaslišanje zavleklo preko dvanajste ure, ko je bil čas za kosilo, je Guzelj predlagal (!) njegovo prekinitev in nadaljevanje naslednji dan. Kot odločilen razlog za tak predlog je navedel dejstvo, da želi še marsikaj pojasniti. To se je tudi zgodilo.

Naslednji dan je začel pojasnjevati svoje gledanje na premestitev iz Radovljice na Vrhniko. Da bi bili v zaslišanju navedeni očitki vzrok za premestitev, ni verjel. Povedal je, da ga je tam čakalo enako delovno mesto, povrnjeni pa so mu bili tudi stroški za preselitev. Pri lastnem raziskovanju vzrokov in po nekaterih razgovorih, je tudi on prišel do mnenja, da je v ozadju vsega pokojni Janez Novak. Z njim sta prišla navzkriž zaradi njegovega zakotnega pisaštva. Sprva zaradi tega nista imela sporov, saj ga Guzelj ni mislil preganjati, če ne bi kršil zakonov. Nekoč pa se je nanj obrnil neki bohinjski kmet in ga vprašal, zakaj njegov primer že tri mesece čaka na rešitev. Ker je okrajni sodnik uradoval zelo tekoče, ga je ta očitek prizadel. Pri iskanju vloge je ugotovil, da je Novak, ki naj bi jo sestavil po naročilu kmeta, ni vložil, ampak je prizadetega nalagal. To je ob soočenju med kmetom in Novakom slednjemu tudi dokazal. Poslej se je zakotni pisar, s katerim sta pogosto skupaj sedela v gostilni, do njega obnašal povsem drugače in se mu zato verjetno tudi maščeval z ovadbo. Označil ga je tudi kot sieer vprašljivega človeka, ki je ljudi ovajal zaradi svojih finančnih zadreg.

Svojega zasliševalca je opozoril, da v Radovljici ni imel veliko časa, da je bil okraj zelo velik in da je bil z delom na tekočem. To je bilo razvidno tudi ob predaji poslov nasledniku. Guzelj je tu priložil tudi pismen dokaz o svojem uspešnem delu. Na Vrhniki je v letu 1849 opravil dvakrat več dela kot njegov predhodnik. Tudi

za to trditev je priložil pismen dokaz. Iz njega je razvidno, da je bilo v letu 1848 rešenih 2675 zadev, leto kasneje pa 4572. Če upoštevamo, kdaj je dejansko prišel na Vrhniko, mu resnično ne moremo očitati pretirane samohvale. Tega dne je kot prilogi k zaslišanju dodal tudi Avščevo in Kreizbergovo pismo, katerih vsebino že poznamo.

Svoje zaslišanje je Guzelj končal s pretresljivo izpovedjo. Začel je z ugotovitvijo, da je bil do strank vedno prijazen in human. Pridobil si je zaupanje ljudi, ki ga ni nikoli usmerjal proti vladi, ampak ga vedno obračal v korist države: "Bridko, zelo bridko je, če obrekovanje nekarakternega človeka z krivičnimi obdolžitvami nekoga tako obremeniti, da grozi temu zato skoraj propad." Zatrdil je, da je vedno tako delal, da so bili zadovoljni ljudje, pa tudi oblast ni imela zoper njega nikoli očitkov. Od vseh strani je dobival priznanja in užival njihovo zaupanje. Od tistih nesrečnih časov pa nekriv trpi. Prijatelji se mu kot politično kompromitiranemu izogibajo, kolegi ga gledajo pomilovalno, v službi je nezadovolj. Čeprav bodo višje oblasti ugotovile, da so bili očitki le obrckovanje, je in bo ostal omadeževan. Njegovih tedanjih besed ni mogoče soditi po sodobnih razmerah. Nikoli niso bile uperjene proti vladi, vedno le v korist reda in miru. Besede je sklenil v prepričanju o svoji nedolžnosti in v zaupanju v pravičnost tedanjih oblasti.

Zaslišanje 36 oseb ter osumljenega Guzelja je izredno pomembno v številnih pogledih. Ne glede na dejstvo, da smo obsežna zaslišanja, ki običajno obsegajo najmanj 4 strani, nekatera pa tudi trikrat več, silno skrečili, dobimo izjemen vpogled v takratno radovljiško družbo. Predvsem nam jasno stopijo pred oči njeni pripadniki tudi v svojih moralnih dimenzijah, ki jih zgodovinarji običajno zelo težko ugotavljamo. Kot vidimo, radovljiška družba iz leta 1848 ni bila toliko socialno kot politično razdeljena, zmogla pa je v za posameznika nevarnih razmerah toliko človečnosti, da je prešla mimo idejnih nasprotij in želela predvsem pomagati človeku v stiski. Kaj se je torej oktobra dogajalo v Radovljici? Če bi smeli soditi po večini izjav, bi morali sklepati, da nič posebnega. Seveda pa je resnica nedvomno drugačna. Nimamo dokazov, da bi v celoti pritegnili sumom oblasti, gotovo pa je bil Guzelj silno razočaran nad razpletom revolucije in tega ni znal skriti. To je posebno prihajalo do izraza v večernih urah, ki so jih uradniki skupaj preživljali v gostilnah. V takem razpoloženju so mu pritegnili še nekateri drugi člani čitalnice, zato so se na zaslišanjih tudi tako enotno zagovarjali. Obtožbama o trganju proglasa maršala Windischgraetza in luknjanju časopisa na mestu, kjer je bil naveden cesar, sta zelo verjetno rezultat blodnih, stremuških misli nesrečnih posameznikov, ki so brez vsakih

moralnih ozirav iskali rešitev za svoje, v vseh ozirih bedno stanje. Zdi se, da jima tudi oblast ni verjela.

Veliko hujši je bil sum, da so imeli v Radovljici radikalno društvo, ki naj bi imelo tudi širše povezave. Takšne vesti so oblasti veliko bolj skrbele in jih je veliko bolj raziskovala. Želela si je pokoritev duha svojih državljanov, ne njihovih udov. Še v naprej se je bala predvsem revolucionarnih idej, njihovih nosilcev ter njihovega druženja. Pregarjanje takšnega mišljenja in takšnih ljudi je bistvo Bachovega absolutizma, ki je sledil revolucionarnemu letu 1848/49. Lahko verjamemo tudi grožnji s sabljo, vendar, ali je bila mišljena resno? Ali ne gre za posledice nekoliko vinskega razpoloženja, ki ne more biti predmet tako hudih obtožb? Nadvse zanimivo je, kako skušajo zmanjšati obremenilna dejstva. Enkratna je gostilničarka Jera Klinar, ki domneva, da je Guzelj le na glas bral, ne pa razlagal svoje misli. Dr. Zoff je naenkrat pozabil slovenski jezik, brez znanja katerega sploh ni mogel opravljati svoje zdravniške službe v Radovljici. Povsem jasno je in to potrjuje tudi sam Guzelj, da se je večina zaslišancev v določenem pogledu predhodno uskladila. To nenazadnje dokazuje tudi enotna bremenitev pokojnega Novaka. Nihče ni pomislil, da bi to lahko počel tudi nekdo drug. Na podlagi ohranjenih dokumentov pa je povsem nedvoumno, da ni bil edini, da je "slab" glas radovljjskih uradnikov dejansko daleč segel.

Zaslišanci, vsaj večina, je v prvi vrsti reševala sebe. Seveda pa ne gre spregledati tudi dveh pomembnih dejstev. Dokaj enotni nastop zaslišancev kaže, da je revolucija uživala velike simpatije, saj je kar nekaj mož mirno prešlo preko nedvomnih političnih nasprotij. Konec revolucije je nekatere ponovno združil. Pokazali so veliko solidarnost pri reševanju nekdanjega prijatelja, ki so ga reševali tako v političnem kot moralnem pogledu. Sam Guzelj svoje dejavnosti in besed v bistvu ni zanikal, dal jim je le ustrezno interpretacijo, predvsem pa je poudarjal, da ga je treba soditi v luči razmer leta 1848, ne pa 5 let kasneje. Poglavitni njegov argument pa je bilo nedvoumno dejstvo, da je veljal za odličnega delavca, reševal se je z velikim ugledom, ki ga je dosegel do leta 1848. Prav zaupanje in ugled pri predpostavljenih sta mu omogočila, da je le zamenjal kraj službovanja, ne pa tudi položaja in da je dobil selitev plačano. Njegov nekdanji novomeški kolega Franc Polak, urednik Slovenski Blatt, je naredil manj političnih "kikssov", vendar je bil zaradi nesolidnega življenja ali natančneje pijančevanja, premeščen brez nadomestila selitvenih stroškov.

V Ljubljani so neposredno po Guzeljevem zaslišanju, 20. novembra, sestavili poročilo o opravljenih zaslišanjih in ga poslali višjemu sodišču v Celoveu. Iz obsež-

nih prilog so lahko videli, kako veliko delo je sodnik Matevž Pintar do 13. novembra, ko je sestavil svoje poročilo, opravil in kako malo časa je za to dejansko potreboval. Navodilo, da naj bo delo opravljeno natančno in hitro, je bilo nedvomno zelo dosledno upoštevano. Ljubljansko poročilo je bilo dejansko sestavljeno iz Pintarjevega dela in Guzeljevega zaslišanja. Radovljjski sodnik je uvodoma ugotavljal, da so mnogi zaslišanci dogodke iz leta 1848 že v precejšnji meri pozabili, da je bil še najbolj obremenilen Rabič, takrat pisar, sedaj pa davčni inšpektor v Postojni. Še največ se jih je strinjalo, da sta bila Guzelj in Košir znana kot radikalno nastrojena in zelo aktivna v revolucionarnem letu. Trganje proglaša in luknjanje časopisa se mu ni zdelo dokazano in verjetno, besedam o reakcijah v gostilni na dunajske oktobrske dogodke pa je verjel. Tudi nagovarjanje zavračanja davkov se mu ni zdelo izključeno. Zavrnil je obstoj demokratičnega društva.

Tudi Pintar je verjel, da ima za Guzeljeve neprijetnosti veliko zaslug Novak, saj mu je v svojem poročilu naklonil veliko besed. Glede Guzeljevega zaslišanja je poročilo ugotavljalo, da je članstvo v čitalničnem društvu brez oklevanja priznal, zavrnil obstoj demokratičnega društva in svoje predsedniške funkcije v njem, zanikal, da bi bil demokrat in radikal. Niso pozabili tudi njegovih besed, da ga je treba presojati v luči dogodkov leta 1848, ne pa sodobnih. Poročilo ugotavlja, da je Guzelj zanikal, da bi kmete nagovarjal k zavračanju davkov. Opozarja na ugledne prošnje za njegove politične usluge in vzroke za Novakovo sovraštvo in maščevalnost do njega.

Na koncu poročila je zapisano, da po zaslišanjih ni nobenega dvoma, da je bil Ignac Guzelj v izjavah odkrit, demokratično nastrojen, da je verjetno nagovarjal k zavračanju davkov, da pa je bilo vse njegovo obnašanje pred letom 1848 in po premestitvi zgledno in brez pripomb. Bil naj bi preveč pod vplivom takratnega časopisja. Poročilo je bilo vsekakor korektno in ni kazalo namenov, da bi osumljenemu škodili. Veliko prostora je bilo namenjenega njegovi obrambi kot tudi razlagi možnega ozadja za krive obdolžitve.

Decembra 1853. leta je ministrstvo dobilo dotlej zbrano gradivo o Guzeljevem obnašanju v letu 1848 in nadaljnjih letih, zlasti od 1. julija 1850 do konca leta 1851. Ker si niso bili povsem na jasnem, kaj naj si mislijo o Guzelju, so 10. februarja 1854 zahtevali dodatne, izčrpnije in konkretne informacije o njegovem delu na ljubljanskem deželnem sodišču. Posebno so spraševali, kako je Ignac Guzelj ravnal ob obravnavi kranjskega gostilničarja Ignaca Mayerja, ki je bil obtožen žalitve vladarja.

Iz Ljubljane so poslali detaljno poročilo 3. marca. Ponovno so opozorili, da so mu nalagali predvsem kazenske zadeve, da je kot sodnik imel malokdaj priliko glasovati, da je imel tudi separatna mnenja, niso pa mogli ničesar navesti, kar bi ga politično obremenjevalo. Višje sodišče je ljubljansko poročilo zelo pazljivo proučilo, saj je 8. marca zahtevalo celo pojasnila za očitne napake, ki so se zgodile pri njegovem sestavljanju. Želeli so tudi ponovno mnenje ljubljanskega sodišča o njihovem uslužbencu Guzlju. To je odgovorilo že dva dni kasneje. Pojasnili so napake pri pisanju. Glede Guzlja so zadržali, da ni zadostnih osnov, da bi lahko govorili o njegovih državi sovražnih tendencah. Poročilo je ugotavljalo, da ne morejo ugotoviti, ali je osumljeni dejansko spremenil svoje mnenje ali pa se le prilagodil razmeram, vendar v treh letih in osmih mesecih, kolikor so ga spremljali in opazovali, niso ugotovili nič slabega. Kljub temu ga ne bi mogli predlagati za svetnika ali predstojnika, ampak bi bil primeren le za adjunkta, dokler ne bo dal trdnejših dokazov zvestobe vladarju in cesarski rodbini.

Guzljeve trditve, da je zaradi ovadb prikrajšan v službi, so se znova potrdile, saj predlagano delovno mesto res ni bilo tako, da bi ga lahko razveselilo. Sodišče oziroma njegov predsednik očitno nista zmogla poguma, da bi svojemu uslužbencu pomagala, karierizem je zmagal nad človečnostjo.

Pravosodno ministrstvo je poročili (obe sta nastali verjetno v Celovcu) - prvo z dne 12. decembra je bilo napisano predvsem na podlagi Pintarjevega dela, drugo z dne 30. marca pa je vsebovalo dopolnilne informacije - natančno proučilo in ugotovilo, da s postopkom proti Guzlju ni potrebno nadaljevati in da ni zadržkov za njegovo nadaljnje službovanje v državni službi. Tak sklep je bil verjetno sprejet 19. junija 1854, 3. julija so bili z njim seznanjeni na višjem sodišču v Celovcu, od koder so dejansko vodili postopek. Še isti dan so njegovo vsebino sporočili tudi v Ljubljano. Ljubljanskemu deželnemu sodišču so naročili, naj o vsem, kar se je zgodilo 5. julija, obvestijo Guzlja. Tam je bilo tudi zapisano, da bo imel cnako plačo, kot jo ima od leta 1850.²⁹

Ignacij Guzelj je zmagal, bila pa je to Pirova zmaga. Hudobija, garnirana z neumnostjo in škodoželjnostjo, se pravi v najslabši možni kombinaciji, je dosegla svoje. Izjemni dogodki, kot je bila revolucija 1848/49, zahtevajo izjemne ljudi. Guzelj je bil tak ali pa vsaj blizu njim. Kot idealist se je razdal novim časom, zapravlil svoj dotedanji politični kapital in obetavno uradniško kariero. Prezrl je, da prelomni časi sprostijo tudi dejav-

nost izjemno slabih in zlonamernih ljudi, ki so prepričani, da v prejšnjem režimu niso uspevali zaradi krivice in omejitev, ki jim jih je postavilo družbeno okolje, ki je premalo cenilo njihove sposobnosti. Dejstvo je, da nenormalni ljudje v normalnih okoliščinah ne morejo uspevati, v izjemnih pa naredijo škodo, ki je nihče ne more popraviti. Podobne primere, kot je Guzljev, bi lahko našli tudi v kasnejšem dogajanju na naših tleh, zlasti med obema vojnoma, v letih "socialistične graditve" ter meseci slovenskega prchajanja v demokracijo.

Zusammenfassung

"Ich weise entschieden zurück, jemals Demokrat gewesen zu sein!"

Die Revolution 1848/49 im Spiegel des Schicksals des Bezirksrichter von Radovljica, Ignaz Guzelj

Das Bürgertum war in der Zeit des Vormärz in den von Slowenen besiedelten Landstrichen relativ schwach entwickelt. Eine Ausnahme bilden hier die Landeshauptstädte sowie seltene Einzelfälle, besonders in den Reihen der Berufe mit intellektuellem Hintergrund und bei den Kaufleuten in kleineren Bürgersiedlungen. Das Schulwesen spielte dabei eine große Rolle, da insbesondere höhere Schulen kaum und Hochschulen gar nicht vertreten waren.

Die Nachrichten von den Märzereignissen, den politischen Umwälzungen in Wien riefen auch in slowenisch besiedelten Städten Manifestationen hervor, die sich aber nur über einige Abendstunden hinzogen. Im nächsten Schritt wurde eine Nationalgarde aufgestellt, dann schien die politische Entwicklung zu stocken. Slowenische politische Vereinigungen zeigten nach den Frankfurter Wahlen nicht mehr den erwarteten Elan, sondern verlegten das Schwergewicht auf Aktivitäten auf dem Gebiet von Kultur und Bildung.

Die politische Passivität der Bürger war dafür verantwortlich, daß in den slowenischen Städten die Beamten das Heft in die Hand nahmen und in dieser Hinsicht aktiv wurden. Das ist nur logisch, wenn man bedenkt, daß sie es waren, die sowohl im Hinblick auf ihr Beschäftigungsverhältnis, als auch auf ihre formale Bildung am meisten von diesen Fragen betroffen waren. Wenn sich Beamte slowenischer Abstammung für revolutionäre Veränderungen einsetzten, so hat diese ihre Aktivität noch eine weitere Dimension. Konnte das slowenische politische Programm durchgesetzt werden, und dabei vor allem die Forderung nach Gleichstellung der slowenischen Sprache in der damaligen Verwaltung, so hatten sie bessere Einstellungs- bzw. Aufstieg-

²⁹ ARS, Deželno sodišče, Kazenski spisi 1848 (Guzelj).

schancen. Damit soll die Tatsache, daß einige von ihnen bereits vorher Nationalbewußtsein besaßen, nicht in Abrede gestellt werden, sondern es soll ein Motiv dafür aufgezeigt werden, daß ihre Zahl anstieg.

Auf der Grundlage einer umfangreichen Dokumentation wird in dem vorliegenden Beitrag die Tätigkeit des Bezirksrichters Ignaz Guzelj (Guselli) dargelegt. Am 11. April wurde er von Novo mesto nach Radovljica versetzt, was für ihn einen Aufstieg bedeutete, zu dem er vor allem aufgrund der ausgezeichneten Führung seiner bisherigen Amtsgeschäfte (Aktuar 1. Klasse) gekommen war. An seinem neuen Wirkungsort integrierte er sich sogleich aktiv ins öffentliche Leben. Er war Gründer oder wenigstens Hauptinitiator für die Entstehung eines Lesesaals. Ihm traten fast alle dortigen Beamten bei, auch einige Geistliche, Kaufleute, Händler, zwei Gutsherren, von denen einer ein Graf war, Verwalter der zur Diözese von Brixen gehörenden Waldungen. Sie mieteten zwei Räume im Café Prešeren und abonnierten einige Zeitungen. Der Lesesaal wurde schnell zum Zentrum des gesellschaftlichen und politischen Lebens. Bei den Vorbereitungen zu den Frankfurter Wahlen sollte ihr auch Vinzenz Rizzi aus Kärnten beitreten, der Bruder des Bezirkskommissars von Radovljica, der ebenfalls Mitglied des Lesesaals war. Seine Eingenommenheit für ein vereinigtes Deutschland verursachte nationale Konflikte, die aber keine größeren Ausmaße annahmen, da bereits von vornherein ein großes Maß an Toleranz zwischen Anhängern der beiden Lager vorhanden war. Bei den Wahlen zum Wiener Parlament bekam Ignaz Guzelj, dessen Popularität bei den Bauern schnell stieg, nur eine einzige Stimme. Der Komplikationen wegen, die daraus entstanden waren, daß der spätere Abgeordnete des Wahlbezirks von Radovljica gleich in drei Einheiten und Bauernstellungen gewählt worden war, mußten die Wahlen in Radovljica und Škofja Loka wiederholt werden. Der letztere Ort war Geburtsort Ignaz Guzeljs, der dort noch seinen Bruder Jurij hatte, der ein erfolgreicher Geschäftsmann und zugleich Wahlmann war. Die Popularität Guzeljs in Radovljica und seine Verbindungen in Škofja Loka wollten auch der Jurist Dr. Franz Außez, k. k. wirklicher Appellationsrath K. K. Friedrich Creizberger Ritter von Kreizberg, k. k. wirklicher Gubernialrath des K. K. illyrisches Gubernium in Ljubljana, informeller Führer der extremen Konservativen in Krain, ausnützen. Da der Cillier Richter und Laibacher Bürokrat Konkurrenten bei den wiederholten Wahlen in Škofja Loka waren, setzte sich Guzelj für gar keinen ein, womit er sich in Ljubljana allerdings recht unbeliebt machte.

Beim Oktoberaufstand in Wien kam es zwischen den Mitgliedern des Lesesaals in Radovljica zu einer poli-

tischen Spaltung. Obwohl auch Guzelj Mitglied des Slowenischen Vereins in Ljubljana war, der die Kroaten in ihrem Kampf gegen die Magyaren auch finanziell unterstützte, und selber zwei Gulden dafür spendete, war er nicht mehr bereit, sie bei ihrem Engagement in Wien weiter zu unterstützen. Hinter ihm stand offenbar der Großteil der Mitglieder des Lesesaals, was vor allem die Geistlichkeit abstieß. Im Lesesaal feierte man mit Faustschlägen auf den Tisch und Ausrufen "Das Volk hat gesiegt" die ersten Siege der Wiener Nationalgarde. Als der Wiener Aufstand niedergeschlagen war, konnten Guzelj und einige seiner Kollegen ihre Enttäuschung nicht verbergen.

Die Abrechnung mit den Anhängern der Revolution, besonders mit Guzelj und seinem engsten Mitarbeiter Johann Kosehier brachte anonyme Briefe mit sich, deren Verfasser wahrscheinlich ein niederer Beamter aus Krain war. Später stellte man in Radovljica fest, daß auch ein pensionierter Staatsbeamter am Ort, den der Bezirksrichter als Winkelsehreiber entlarvte. Diese Briefe beschuldigten Guzelj und andere Beamte, sie verachteten den Herrscher, hetzten die Bevölkerung dazu auf, die Zahlung der Steuern zu verweigern, mißachteten die oktroyierte Verfassung, machten sich des Radikalismus schuldig, verbündeten sich mit Demokraten in Kärnten, seien unmoralisch... Es wäre aufgrund dieser politischen Fragen offenbar beinahe zu gegenseitigen körperlichen Drohungen gekommen. Die Folge waren Versetzungen, zunächst die Kosehiers, im Februar 1849 dann auch Ignaz Guzeljs. Ihm wurde die gleiche Stelle in Vrhnika bei Ljubljana zugewiesen. Er wurde dem Kriminalgericht in Ljubljana angezeigt und seitens der Polizei und seiner Vorgesetzten im Dienst scharf beobachtet.

Das Verhalten von Guzeljs Vorgesetzten und Mitarbeitern zeigt unzweideutig, daß sie ihm helfen und ihn schützen wollten. Bei der weiteren Suche nach ehemaligen aktiven Anhängern der Revolution stieß man wieder auf ihn, besonders, da er im Rahmen der Reorganisation der Verwaltung und des Gerichtswesens eine neue Dienststelle bekommen sollte. Anfang Oktober 1853 leitete das Innenministerium aufgrund der bis dato gesammelten Nachrichten bzw. Ermittlungen, die das höhere Kriminalgericht in Klagenfurt führte, an dem einmal Dr. Außez angestellt gewesen war, das Verfahren ein. Der neue Bezirksrichter von Radovljica, es war Guzeljs Vorgesetzter aus den Zeiten, als er noch in Novo mesto Dienst getan hatte, verhörte über zwanzig Personen in Radovljica im Zusammenhang mit diesen Vorgängen und ordnete auch ein Verhör derjenigen an, die in der Zwischenzeit aus Radovljica weggezogen oder versetzt worden waren. Zusammen mit Guzelj, der damals als Gerichtsbeisitzer am Landgericht in Ljubla-

na arbeitete, wurden 36 Personen verhört. Unter ihnen befanden sich alle noch lebenden Mitglieder des Lesesaals, der Ortspfarrer und einige Bürgermeister der Umgebung. Alle Aussagen sind erhalten. Guzelj wurde beschuldigt: des Zerreißen des Plakats von Windischgraetz an die Wiener, des Durchstechens der Zeitung mit dem Finger an der Stelle, an der der Name des Herrschers stand, des Zerreißen derselben und des Herumstampfens auf ihr - und all das in Amtsräumen! -, der Gründung einer demokratischen Vereinigung und ihrer Führung, des Geschehens im Lesesaal während der Wiener Oktoberereignisse, des Konflikts mit einem Beamten, der den guten Namen des Herrschers verteidigte, der Aufhetzung der Menschen zur Weigerung der Steuerzahlung, der politischen Einmischung in die Vorgänge in Škofja Loka vermittelt Verwandter und der Unmoral. Die Verhörten wiesen die schlimmsten Anklagen zurück, und das gilt auch für politisch Andersdenkende. Einige von ihnen sagten zwar, er sei ein begeisterter Anhänger der Revolution gewesen, einige sagten, sie hätten verschiedene Gerüchte gehört, seien aber nicht dabei gewesen, nur ein Beamter blieb bei der Verweigerung der Steuern und der Majestätsbeleidigung, was fast zu einer tätlichen Auseinandersetzung mit einem Kollegen geführt hätte. Im Ermittlungsverfahren wurden auch alle Berichte über Guzeljs Tätigkeit bei Gericht gesammelt und sogar einzelne Fälle analysiert, wie er als Gerichtsbeisitzer gestimmt hatte. Auf der Grundlage aller gesammelten Dokumente und Verhöre konnte eindeutig festgestellt werden, daß er wirklich ein begeisterter Anhänger der Revolution 1848/49 war, daß er unter dem Einfluß einer radikalen Zei-

tung stand und bei seinen Äußerungen wahrscheinlich unvorsichtig war; den Hauptanklagepunkten schenkte man aber keinen Glauben. Die Feststellungen, daß es keine demokratische Vereinigung gab, daß er sich nach seiner Versetzung politisch vollkommen passiv verhalten hatte, daß seine Abstimmung in Straffällen mit politischem Hintergrund nicht umstritten war und daß er im Dienst ausgezeichnet und außerordentlich erfolgreich war, gaben den Ausschlag. Das Ministerium stellte deshalb im Juni 1854 das Verfahren gegen ihn ein, er konnte im Staatsdienst verbleiben, aber bei der Reorganisation der Verwaltung und des Gerichtswesens nicht in Einklang mit seiner Arbeit, seinem Wissen und seinen Dienstjahren befördert werden.

Die umfangreiche und überraschend gute Dokumentation ermöglicht es nicht nur, den Verlauf der Revolution 1848/49 in einem kleinen Provinzort im Detail nachzuverfolgen, sondern erlaubt auch, ein individuelles Schicksal nachzuzeichnen und Schlüsse über Mentalität, Moral und politische Ansichten des damaligen Beamtentums zu ziehen. Sie macht auf ausgezeichnete Art und Weise anschaulich, wie die damalige Gesellschaft funktionierte. Indirekt erklärt sie auch, warum es nur eine geringe persönliche (personale) Kontinuität zwischen dem politischen Geschehen im Revolutionsjahr 1848/49 und nach der Einführung des Verfassungslebens gab. Zugleich wird auch eine Antwort darauf gegeben, weshalb eine ganze Reihe damaliger Beamter irgendwo in einer Grauzone zwischen den politisch Konservativen und den national Abtrünnigen landete.